

वर्ष : १६   अंक : २
मे १९८९

मे १९८९

वर्स १६ वें ❀ आंक २

जाग

वर्सुकी पटी : रु. ३२-००

किरकोळ आंक : रु. ३-००

हया आंकांत

संपादपी :

रवीन्द्र केळेकार

वावुरपी संपादपी :

सुमन्त केळेकार

उजवाडावपी :

सुमन्त केळेकार

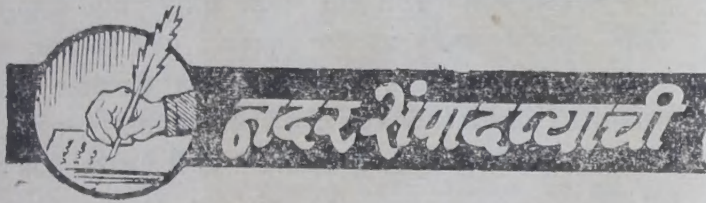
जाग प्रकाशन,
प्रियोळ, म्हाडोळ, गोंय
४०३ ४०४

छापपी :

एस. जे. हुंद्रे

रवि मुद्रणालय,
कडोलकर गल्ली,
बेळगांव ५९० ००२

- नदर संपादप्याची
  - वाचपी कळयतात
  - विचारां-धार (१) गोदुबाय केळेकार
  - कोण अबला : प्रा. सुमन सामंत
  - वासवदत्ता : शैलेश चं. राऊत देसाय
  - धर्म आनी राजकारण : सुमन्त केळेकार
  - इतिहासाचीं पानां : काकासायबांल्यो चिटी
  - साहित्य-नियाळ : सोंश्याचे कान - नागेश करमली
  - कवीत : शंकर रामाणी
- चा. फा. दे कोस्ता
शशी

गोंयचो मुळावो प्रस्न

गों

यचो मुळावो प्रस्न खंयचो? कोंकणी काय मराठी, हो? निखालूस न्हय.

कोंकणी-मराठी वाद नेटान चलतालो त्या वेळारूय आमचे मुखार कोंकणी काय मराठी हो प्रस्न नाशिल्लो. गोंय हें गोंय अुरचें, काय तें मुम्बय सारकें कोणाचेंच न्हय अशें जावन पडचें- होच खरो गोंयचो मुळावो प्रस्न आशिल्लो. कोंकणी चळवळीच्या आरंभाक सावन आमचे मुखार होच प्रस्न ह्याच रूपान स्पस्ट अुबो आशिल्लो.

जाग : मे १९८९

आमकां गोंय हें गोंय म्हूण अुरिल्लें जाय आशिल्लें. गोंयची भूंय, व्यापार, अुद्देगधंदे, प्रशासन-सगळें गोंयकारांच्याच हातांत अुरिल्लें आमकां जाय आशिल्लें. गोंयांत स्व-राज्य आयिल्लें. गोंयचो राजकारभार गोंयकारांक धणीपणान चलोवंक मेळचो म्हूण गोंय आमकां गोंय म्हूण राखून दवरपाचें आशिल्लें.

मराठी आमच्या ह्या हावेसां आड गेल्ली. ती महाराष्ट्रवाद नांवाच्या अेका विस्तारवादी विचारधारेची तरसाद जावन पडिल्ली. ती भारताच्या नकशा वयलें गोंयचें नांव निशाण लेगीत पुसून अुडोवपाक भायर सरिल्ली. ती गोंयांक महाराष्ट्र वा म्हणुंया, महाराष्ट्राचो अेक जिल्लो करपाक सोदताली. 'तुमकां अितिहास ना, संस्कृती ना' ह्या अुतरांनी आमकां हिणोवन ती आमच्यांतली धनीपणाची भावनाच मारून अुडयताली. म्हूण आमी मराठी आड प्राणपणान झुजिल्ले.

खरेपणानशीं, हें झूज मराठी भाशे आड नाशिल्लें. तें गोंय गिळूंक सोदपी महाराष्ट्रवादा आड आशिल्लें. मराठी भास ह्या महाराष्ट्रवादा कडेन अेरूप जाल्ली. म्हूण आमी मराठी आड

भुलयताले आनी बरयताले.

कोंकणी भास गोंयचें गोंयपण राखून दवरताली. गोंयाक ताचे खाशेले व्यक्तित्व दिताली. ती आमच्यांत घनीपणाची भावना जागयताली आनी आमकां कर्तृत्वाची अक नवी प्रेरणा दिताली म्हूण आमी कोंकणीचो पाखो घेतिल्लो.

आमकां स्वराज्य मेळिल्लें. स्वराज्याचो अर्थ 'ते गेले आनी हे आयले' असो जावंचो न्हय अशें आमकां मनापसून दिसतालें. म्हूण आमच्या झुजाक आमी कोंकणी काय मराठी, हें रूप दिल्लें. वा म्हणुंया, आमकां तें दिवचें पडिल्लें.

गोंयचे सुटके सावन ओपीनियन पोला मेरेनच्या काळांत गोंय हें गोंय म्हूण राखून दवरपा खातीर आमी रातिचो दीस करून रगत आटयलां. ते उपरांत ओपीनियन पोला सावन साहित्य अकादेमीन कोंकणीक अक भास म्हूण मान्यताय दी मेरेनच्या काळांत- आनी ते उपरांतूय- गोंय हें घटक राज्य जावंचें आनी ह्या राज्याची राज्यभास कोंकणी जावची म्हूण चलिल्ले चळवळीमेरेनच्या काळांत आमी सगळे तान-भूक विसरून अखंड रुपान दोस रात वावुरतात.

'आमी' म्हळ्यार, कोंकणीतले कवी, कथाकार, नाटककार, पत्रकार, कलाकार तेयानिश्त आनी हेर कोंकणी भक्त. आयजमेरेन जांणी कोंकणीचो विरोध करून वा कोंकणीचें नांव घेवन सत्या भोगली तांतलो अकलोय न्हय.

धरंया, आमी मुखार सलूक नाशिल्ले. जाल्यार-

गोंयांत ओपीनियन पोल येतलो आशिल्लो ?

ओपीनियन पोल आमी जिखतले आशिल्ले ?

गोंय वेगळें अुरतलें आशिल्लें ?

कोंकणीक साहित्य अकादेमीची 'देशांतली अक स्वतंत्र साहित्यिक भास' म्हूण मान्यताय मेळूंक पावतली आशिल्ली ?

गोंय घटकराज्य जातलें आशिल्लें ?

कोंकणी ही ह्या घटकराज्याची राज्यभास जावंक पावतली आशिल्ली ?

गोंयांक हें जें कितें मेळ्ळां तें ताका मेळचें म्हूण स्वराज्यांतल्या कोंकणी-भक्तांच्या पुराय तीन पिळग्यांचें रगत आटलां.

अितलेंय करून आतां आमकांच प्रस्न पडला-

जे मोखीक लागून आमी अितलेंय हें केलें ती मोख आमी गांठल्याव्हय ?

गोंय वेगळें अुल्लां. पुणून तें आतां भायल्यांच्या हातांत गेलां.

गोंयचो राज्यकारभार गोंयकार चलयनात. भायले चलयतात.

गोंयची भूंय गोंयकारांच्या हातांत अुरूक ना. ती भायल्यांच्या हातांत गेल्या.

गोंयचो व्यापार जावं गोंयचे अुद्देगधंदे गोंयकारांच्या हातांत नात. चडशे भायल्यांच्याच हातांत गेल्यात.

गोंयच्या विकासाच्या नांवाखाला जें जें कितें गोंयांत फाटल्या सत्तावीस वर्सांच्या काळांत घडलें तें सगळें भायल्यांक लाव करून दिवपीच चडशें घडलां.

गोंय गोंयकारांच्या हातांत अुरूक ना. तें कित्याक, गोंयांत आतां गोंयकार सोदचे पडटात. वत थंय भायलेच दिश्टी पडटात !

अशें कित्याक लागून जालें ?

कोणाचें खंय तरी चुकलां तेंवूय सुमाराचें न्हय, भयंकर चुकलां म्हणूचमू ? गोंय हें गोंय म्हूण अुरचें, काय तें मुम्बयसारकें कोणाचेंच न्हय अशेतरेचें जावन पडचें- हो जो प्रस्न गोंयचे सुटके सावन आमच्या दोळ्यांमुखार अुबो आशिल्लो तो अजुनूय तसोच अुबो आसा.

पयलीं हो प्रस्न मराठी काय कोंकणी हें रूप घेवन मुखार अुबो राविल्लो. उपरांत तो भायले काय भितल्ले, हें रूप घेवन अुबो रावलो. आतां तो 'विनाश काय विकास' हें रूप घेवन अुबो रावला.

० ० ०

वाटमाऱ्यांची अर्थनीत

आयुश्यभर कश्ट करून कोणेय थोडी भोव गांठ करची. आनी अवचीत अकदीस अकल्यान कोणेय येवन ती सगळी अुडारून बहरची जाल्यार-

ती अुबारून बहरपी मनीस रातयांच गिरेस्त जातलो हातूंत दुवावूच ना. पुणून स्वता कसलेच कश्ट करी नासतना दुसऱ्याची जोड हातासपी ह्या मनशाक आमी कसलें नांव दितले ?

'वाटमारो' हेंच मू ?

कांय वर्सांपयलीं गोंयांत पावला कणकणी कुचकुचीत बरीं रानां दिश्टी पडटालीं. ह्या रानांक लागूनूच गोंयांक 'धर्तरे वयल्या सर्गा'ची सोबा आयिल्ली. सैमाक कितलेशे शेंकडे लागिल्ले ही रानां अुबीं करपाक.

आयज खंय आसात हीं रानां ?

सगळीं 'वाटमाऱ्यां'नी मारून अुडयलीं.

लाखांनी आनी कोटिंनी वर्सां लावन सैमान आमचे मातयेंत लोखण निर्माण केल्लें. आमकांच अुपकारा पडचें, आमच्याच अुपयोगा येवचें म्हूण निर्माण केल्लें. अकविसाव्या शेंकड्यांत न्हय, पंचविसाव्या, तिसाव्या शेंकड्या मेरेन तें आमच्या नातरां, पण्टुरां, शेण्टुरांच्या अुपयोगाक येवचें ह्या हिसपान तें आमी 'काडूंक' जाय आशिल्लें.

आमी चाळीस वर्सां भितरूच सगळें अुस्तून भायर धाडून दिलें ! आठ-धा घराण्यांतले अेकेच पिळगेन तें सगळें ना करून अुडयलें !!

हाका कितें म्हणपाचें ? वाटमारेंण न्हय ?

रानां मारचीं न्हय, अशें आमी म्हणिनात. पुणून जितलीं मारतात ताचे दुपेटीन तिपेटीन दुसरेकडेन तीं अुबींय करूंक जाय. मीन काडचें न्हय, अशेंय आमी म्हणिनात. पुणून मीन काडटा आसतनाच दुसरे कडेन तितल्याच तोलामोलाची दुसरी सैमीक संपत अुबी करूंक येवंक जाय.

आमी नवें कितेंच निर्माण करिनात. देवान जें आमच्याच आयुश्यांत कितें निर्माण करून दिलां तें ना करप हाचे पेल्यान दुसरें

कितेंच आमकां येवजना. ही वाटमारेपणा म्ह्यत ?

ह्या वाटमारेपणाक आमी नांव दिलां- 'ऑेकोनोमिक डेवेलोपमेन्ट.' आर्थिक अदरगत. वा म्हणुंया विकास !

कोणाचो विकास, कित्याचो विकास, कितलो विकास ? कोणाक कांयच खबर ना.

अरु ल्हानशेंच जरूय घर बांदपाचें येवजिलें जाल्यार आमी सगळ्यांत पयलीं अेक आर्किटेक्ट सोदून काडटात. ताका आमचे भुंयेचो आवाठ कितलो, हे भुंयेर आमकां केदें घर जाय, कसलें जाय, कितल्या लोकांक ह्या घरांत रावंक मेळूंक जाय, घर बांदपा खातीर आमचे गांठीक कितें आनी कितलें आसा, तें ताका आमी सांगतात आनी ताचे कडल्यान अेक प्लॅन काडून घेतात.

अितल्यान भागना. हो प्लॅन काडून जातकूच तो ह्या त्या अधिकाऱ्याक दाखोवन आमकां तो पाग करून घेवचो पडटा.

अुपरांतूच घराक आमी बुन्याद घालतात.

'विकासा' चो हे तरेचो अेक प्लॅन आमचे कडेन आसूंक नाका आशिल्लो ?

कसलो विकास, कोणाचो विकास कितलो विकास, हाचें अेक चित्र आमच्या भाग्यविधात्यांनी आमचे मुखार दवरूंक नाका आशिल्लें ? हें चित्र मुखार दवरून मागीर ताचेर लोकांचीं मतां विचारूंक जाय आशिल्लीं. ताचेर चर्चा जावंक जाय आशिल्ली. मागीरूच विकासाची बुन्याद घालूंक जाय आशिल्ली.

फाटल्या सत्तावीस वर्सांच्या स्वराज्यांत आमचे मुखार कोणेंच कसलेंच चित्र दवरूंक ना. कोणाच कडेन कसलेंच चित्र ना. फुडल्या पंचवीस-तीस-पन्नास वर्सां अपरांत गोंय कसलें रूप घेतलें, खंय पावतलें, कोणाकूच सारकें खबर ना. 'आयज मेळटा तें खरें, फायचें कोणे पळेलें ?' ह्या नेमान आमी दिश्टी पडटा ताचेर-रानां मिनां, दर्या, कित्याचेरूय- हात घालूंक लागल्यात. दिश्टी पडटा तें ना करूंक लागल्यात. आनी वयल्यान आमी गोंयचो 'विकास' घडोवन हाडटात असो समज करून बसल्यात.

ही विकासाची वाट, काय विनाशाची ?

विकासाची वाट विसाव्या वा अेकविसाव्या शतमानांत सोंपना ती लाखाव्या शतमाना मेरेन च त रावता. लाखाव्या शतमानांत संवसार पावतलो त्या वेळाखूय ही धर्तरी 'सुजला सुफला शस्य श्यामला', अुरतली हें आश्वासन दिवनूच विकासाची वाट चलता. आनी हीच नदर मुखार दवरून ती प्लॅनिंग- नियोजन- करता.

गोंयांत कसलेंच प्लॅनिंग ना.

अकस्मात अेक दीस गोंयांत बिलाचो साऱ्या कारखानो आयलो. तो हाडचो अशी आमची येवजण आशिल्ली व्हय ? ना. येवजण नासतना तो आयलो. तो कसो आयलो, कोणे हाडलो, कित्याक हाडलो ? गोंयाक ताची कसली गरज आशिल्ली ? गोंयची कसली गरज तो भागोवपाचो आशिल्लो ?

आमकां जाप 'सोदून काडची' पडटा. आनी सोदून काडत-कूच जी मेळटा ती जाप अशी-

ते मुस्तीत आमच्या मुखेलमंत्र्याक हांगासल्लो अेक धनपती

अडोवन दाखोवपाक लागलो. 'हांव सांगतां तें आनी तशें तूं करिना जाशीत जाल्यार फुडले वेंचणुकेंत हांव तुका पयसो दिवपाचों ना.' अशें सांगपाक लागलो. आमच्या मखेल-मंत्र्याचें नाक व्हडलें. ताणें जाप दिली, 'तुज्या पयशांचेर म्हजें निवून ना. हांव दुसऱ्याक हांगा घेवन येतलों.'

आनी तो बिलाक घेवन आयलो !

हाका प्लॅनिंग म्हणतात.

ते अुपरांतूय गोंयांत अितलेय अुद्देगधंदे आयले ते सगळे हेच तरेन 'प्लॅनिंग' नासतना आयले. आमच्या संविधानांत सरकाराक 'कर्तुम अ-कर्तुम अन्यथा कर्तुम' सत्या दिल्या. सरकारान कोणाकूय कसलें परमिट दिवं येता. रंकाक राव करपाची तांक सरकारांत आसा. आनी राव जर मातसो शिंगां दाखोवपाक लागत जाल्यार ताका रंक करपाची- ताका भिकेक लावपाचीय तांक सरकारांत आसा. हाका लागून सरकाराचे 'मर्जीचेर' अुद्देगधंदे मुरु जातात वा मरतात.

सीबा कारखानो कसो आयलो ? कित्याक आयलो ? ताची कसली गरज आशिल्ली ? आतां ठापराचो जो नायलॉनचो कारखानो येवपाचो आसा (तो येतलोच. बरोवन दवरात) तो कित्याक येता ? ताची हांगा कसली गरज आसा ? कोण हाडटा ? कित्याक हाडटा ? तो हाडचो म्हूण पयलीं थरिल्लें व्हय ? तो हाडलो जाल्यार आमकां लाव कितें जातलो ह्या विशयांचेर खंयूय चर्चा जाल्या व्हय ? गोंयांत केन्नाच असल्या विशयांचेर चर्चा जायना. स्वराज्याच्या सत्तावीस वर्सांत केन्नाच कसलीच चर्चा गोंयांत जावंक ना. कोण अेलो 'हांव हांगा अमके तरेचो कारखानो काडूंक सोदतां' म्हूण सरकाराक कळयता. मागीर सरकार (काय फकत मुखेलमंत्री ?) ताचेर विचार करता आनी 'यो' म्हूण ताका जाप दिता ताका फुऱ्या सवायांत जमीन मेळोवन दिता. अुदक दिता, बीज दिता आनी मागीर तो कारखानो हांगा येता

हाका प्लॅनिंग म्हणपाचें ?

अेका वर्सा सरकारान अेक प्लॅन केलो- गोंयांत आतां पांच-तारांकित हॉटेलांक सुवात ना म्हूण. दुसऱ्याच वर्सा तेरा काय पंदरा पांच-तारांकित हॉटेलांक ह्याच सरकारान परमिटों दिलीं !

कांय वर्सा पयलीं अेलो अुद्देगपती आमकां स्टीलप्लॅण्ट जाय म्हूण मागतालो. स्टील प्लॅण्टाक गोंयचे अर्थनितींत सुवात ना. म्हूण ताका त्यावेळार जाप मेळिल्ली. पयर अेलो- मुखार काय कोण- दिल्लीच्यान हांगा आयलो आनी म्हणपाक लागलो : 'तुमचे कडेन अजून स्टील प्लॅण्ट ना ? शी. तुमकां स्टील प्लॅण्ट मेळूंकूच जाय. मागात. मेळटलो. राजीव गांधी दितलो.'

प्लॅनिंग अशें आठ-आठ दिसांनी बदलता व्हय ? जाय तेन्ना जाय तें रूप घेता व्हय ?

गोंयांकडेन कसलेंच प्लॅनिंग ना. मातशे फर्मागुडयेवेल्या अिजी-नियरिंग कॉलेजाकडेन पासय मारून येयात. थंय कांय पवन-चक्कयो अुब्यो आशिल्ल्यो दिश्टी पडटल्यो.

हो पवन-चक्क्यो हांगा कोणे अुब्यो केल्यो ? कित्या खातीर केल्यो ? कितलो दुडू खर्च करून केल्यो ? हो दुडू खंयच्यान आयलो ? त्यो चलनात कित्याक ? अेकूच आप मेळटली-

हो पवनचक्क्यो जाणे अुब्यो केल्यो तो मूर्ख आशिल्लो. ताका त्यो अुब्यी करपाक जाणें मान्यताय दिली तो महामूर्ख आशिल्लो.

ताका घडये 'वाटारो' म्हणूंक येवचें ना. पुणून 'विद्वाटो' खातरीन म्हणचो पडटलो. मागीर तुमकां ताचो राग येतलो आनी येत्या त्या अेकुणीस डिसेंबराक ताच्या गळ्यांत जोत्यांची माळ घालून ताची धीड काडपाची तुमकां अित्सा जातली.

अशेच सकल देंवून फोंडें बोरी करून शिरोड्यावाटेन वचात-थंय तुमकां 'मांडवी पॅलॅटाअिअेशन प्लॅण्ट' नांवाचो अेक म्हडलो कारखानो दिश्टी पडटलो. आनी तुमकां प्रस्न पडटले : हो प्लॅण्ट सुरू कोणे केलो ? कित्याक केल्लो ? आनी तो बंद कित्याक लागून पडलो ? काय तो बंद अुडोवपा खातिरूच अुबो केल्लो ? तशें जाल्यार मागीर सरकारान आनी तुमी-आमी (शॅयर होल्डर्सनी) तांतूंत जें पयशे घाल्ले तांचें कितें जालें ? ते कोणे खाले ? अेकूच आप मेळटली-

सरकाराक आनी शॅयर-होल्डर्सक नाडपा खातिरूच तो अुबो केल्लो !

मागीर तुमकां भिरभिरी मारतली आनी हो प्लॅण्ट जाणें अुबो केल्लो ताका तुमी 'वाटमारो'च म्हणपाक लागतले.

गोंयच्या विकासा-कार्यांतलें फर्मागुडयेवेलें काम Folly त-मूर्खपणांत मोडटा जाल्यार, शिरोड्यांतलें हें काम Fraud त-फटींगपणांत नागवणेंत मोडटा ! दिसा अुजवाडे लोकांचेर घाल्लो दरवडो हो. आनीक खंयच्याय सभ्य राज्यांत जाल्लें जाल्यार थंयचें सरकार हो दरवडो घालतल्याचो सगळो उद्देगधंदो आपणाल्या ताब्यांत घेतलें आशिल्लें.

पणजे-बेतीक जोडपी मांडवी पूल हेंवूय हेच जातींतलें अेक नागवणेंचें विकास-कार्य ! अेक Fraud.

वाटमारे आमचे मजगतीं तरांतरांची नांवां घेवन वावुरतात. मंत्री म्हूण, अुद्देगपती म्हूण वा आनीक कोण म्हूण तांणी जी अर्थनीत अुबो केल्या ती गोंय ना करपाची. 'विकासा'च्या नांवान गोंय लुटपाची. अर्थनीत तरांतरांची आसता- भांडवलदारांची, समाजवाद्यांची, कम्युनिस्टांची, फेसिस्टांची. तशी अेक 'वाटमाऱ्यांची' अर्थनीत आसा अशें म्हणचें पडटा. तिका 'गॅस्टर' अेकोनोमी 'टायगर' अेकोनोमी म्हणूंक जाय. ती निर्माण कांयच करिना. जे देवान वा सैमान निर्माण करून दिलां तें फकत लुटटा. ती कोणाक कामां दिना, कोणाक कितेंच भोगूंक दिना. दुसऱ्याच्या धनाचेर ढल्लो मारून स्वता गिरेस्त जावंक आंवडेता. - जिस्त वाटमाऱ्यां भाशेन.

गोंयांत तुर्ताक हीच अर्थनीत चलता.

हिणें कामां फकत पांच गोंयकारांक दिल्यांत-

१. माथानी साल्दान्या आनी सॅज्यु कारवाल्या हांकां मदीं मदीं मोर्चे निदर्शनां बी घेवन येवपाचें.

२. क्लॉड आल्वारिश आनी रवीन्द्र केळेकार हांकां दांत ओंठ चाबून लेख बरोवंक लावपाचें आनी

३. नंदकुमार कामत हांकां वेगळ्या वेगळ्या परिसंवादांनीं वचून अभ्यासपूर्ण पेपर वाचून दाखोवपाचें.

हेर सगळे गोंयकार हे अर्थनित्तीक लागून अेक तर बेकार पडल्यात वा लाचार जावन रावल्यात.

खरेपणानशीं अर्थनित्तिची सोयरीक सैमाकडेन जुळोवन हाडूंक जाय. सैमाची संतुला अिवाडी नासतना जो विकास जाता तो सैमाकडल्यान जितलें घेता ताच्याकूय चड न्हय जाल्यार, तितलेंच तरी सैमाक परतें दिता- हिका आयचे भाशेंत ecological economy म्हणटात.

तिचें रूप, तिचे नेम, तिची मोख, तिची तरा- हो अेका स्वतंत्र लेखाचो विशय.

मुखार केन्नाय तरी.

० ० ०

रोमी लिपिचें राजकर्ण

नागरी आनी रोमी ह्या दों लिपयां मदली बरी लिपी खंयची, अितलोच अेक प्रस्न आमचे मुखार आशिल्लो जाल्यार, अनमन नासतना जाप दिवन अुडोवं येताली : 'रोमी लिपीच ह्या दों भितर बरी.'

कित्या खातीर बरी ? सोंपी म्हूण.

फकत सव्वीस अक्षरांची ही लिपी. तिचीं सगळीं अक्षरां पूर्ण. अर्दे अक्षर अेकूय ना. खंयचेंच अक्षर दुसऱ्या खंयच्याच अक्षराच्या माथ्यार वचून बसना. तशें, खंयचेंच अक्षर दुसऱ्या खंयच्याच अक्षराच्या पांयां पोंदा चिड्डून राविना. कानो ना, मात्रा ना. जोडगिरां तर निखालूस नात. अित की सोंपी लिपी संवसारांत दुसरी ना. वाचपाक बरोवपाक जशी सोंपी तशी, टायपरायटराक टेलिप्रिन्टराकूय सोंपी, आनी आतां तर कम्प्युटराचें यूग आयलां. कम्प्युटराकूय सोंपी.

अितली सोंपी देवनागरी लिपी न्हय. देवनागरींतलीं अक्षरां पूर्ण आसतात, अर्दीय आसतात. कांय अक्षरां दुसऱ्या अक्षरांच्या माथ्यार वचून बसतात. तर कांय, दुसऱ्या अक्षरांक आपणाल्या पांयां पोंदा दवरतात. सुमार चारशीं साडे चारशीं जोडगिरां आशिल्ली ही लिपी.

सोंपेपणांत देवनागरी रोमीचे मुखार फाटीं पडटा.

रोमींतल्या मुदलांतल्या सव्वीस अक्षरांतलीं अेफ्, क्यू, डब्ल्यू, अॅक्स आनी झॅड (F, Q, W, X, आनी Z,) हीं अक्षरां सोडून दिवचीं. बदलाक अेक बिन्दी आनी अेक आडवी रेग (. -) ह्यो दोन कुरवो घेवंच्यो. खंयचेय देशी भाशेंतले खंयचेय अुच्चार बेस बरे दाखोवंक येतले. वेद, अुपनिषदां, ब्रह्मसूत्रां, गीता, रामायण, महाभारत, पुराणां, स्मृती; कालीदास भवभूती सारकेल्यांचीं नाटकां; भर्तृहरिचीं तिनूय शतकां- बऱ्यांतलें बरें सगळें संस्कृत वाङ्मय आमकां हे अेकवीस अक्षरांचे आनी दोन कुरवांचे रोमी लिपयेंत आयजूय छापिल्लें वाचूंक मेळटा. कसलीच आडखळ जायनासतना,

तसो, अकूय अचवार भंग नासतना.

संस्कृत भास जे लिपयेंत बेस बरी बरोवंक येता ती लिपी खंयचेय देशी भाशे खातीर अपकारा पडटा.

जवाहरलाल नेहरू, सुभाषचंद्र बोस, सुनीति-कुमार चॅटर्जी, किशोरलाल मधुवाला, अमाशंकर जोशी- हांचे सारकेले जायते भारतीय देशभक्त आनी विद्वान हे 'अिन्डो रोमन' लिपिचो पाखो घेताले. रवीन्द्र क्रेडकाळय तांतलो अेक.

मधुकर गोगटेच अेकलो हे लिपिचो प्रेषिक म्हूण जल्माक येवंक ना.

मागीर, देवनागरीची तुस्त कित्याक ?

खरेपणानशीं देवनागरीचें तुस्त करपासारकें आंग म्हळ्यार तिगेली वर्णमाळ अितली वैज्ञानिक वर्णमाळ संवसारांतले दुसरे खंयचेच लिपयेंत पळोवंक मेळना.

अ आ इ ई उ ऊ ए ऐ ओ औ अं अः हे बारा स्वर पयले.

अुपरांत, ताळ्यापासून ओंठां मेरेनच्या पांच स्पर्श- वर्णांच्या क्रमान- क च ट त प हे तरेन- मांडिल्लीं व्यंजनां. तांगेले अधोष घोष, अल्पप्राण आनी महाप्राण हीं रुपां-

क च ट त प (अधोष अल्पप्राण)

ख छ ठ थ घ (अधोष महाप्राण)

ग ज ड द ब (घोष अल्पप्राण)

घ ङ ढ ध भ (घोष महाप्राण)

अुपरांत य र ल व हे अंतस्थ (लिविडस) वर्ण निमाणे श ष स ह ळ हे अुष्म (स्पिरिन्टस) वर्ण

ही तिगेली वर्णमाळ विज्ञानाचे नदरेन अितली शुद्ध वर्णमाळ अे बी सी डी वा आ बे से दे चे रोमीचीय न्हय, आनी अलिफ् बे पे ते से चे अरबीचीय न्हय. देवनागरी सोडून दुसरे खंयचेच लिपयेंत हे तरेची वैज्ञानिकताय दिश्टी पडना.

अेक गजाल लक्षांत दवरूंक जाय-

वर्णमाळ म्हळ्यार ध्वनि-व्यवस्था आनी लिपी म्हळ्यार हे ध्वनी दाखोवपी अक्षरां. अेक आयकुपाची वस्त. दुसरी वाचपाची, हातान बरोवपाची वस्त.

आमच्या देशांत रोमी आनी अरबी-फारसी सोडून जितल्योय देशी लिपयो चलतात, त्यो सगळ्यो ब्राह्मी लिपयेंतल्यान आयल्यात. हे ब्राह्मी लिपयेन जेन्ना वयली वैज्ञानिक ध्वनि-व्यवस्था घेतली तेन्ना कागदाचो सोद लागूंक नाशिल्लो. छापखानेय येवंक नाशिल्ले. लोक फकत बरयताले. तेवूय भोजपत्रांचेर, ताडपत्रांचेर. हातान बरयल्ल्या बरपाची गत कितें जाता, सांगपाची गरज ना. ती ब्राह्मीचीय जाली. परिणाम : वेगळे वेगळे कडेन तिका वेगळें वेगळें रूप मेळत गेलें. हांतल्या ज्या रुपांत काशी थळांत भौमान जोडलो त्या रुपांत थंयचे बुदवंत लोक संस्कृत भास बरोवपाक लागले. काशीथळ ते मुस्तींत संस्कृतायेचे नदरेन देशांतलें मुत्रेल थळ आशिल्लें. म्हूण ह्या थळाक दुसरें अेक नांव मेळिल्लें : 'देवनागर' म्हणपाचें.

देवनागर थळांत जी लिपी चलली तिका देवनागरी हें नांव पडलें.

अेक गजाल लक्षांत दवरूंक जाय-

काळभेदाक आनी थळभेदाक लागून ब्राह्मी लिपयेन वेगळीं वेगळीं रुपां घेतलीं अशें वयर आमी म्हळां. हाचो अर्थ हो वेगळ्यो वेगळ्यो लिपयो अशें न्हय. सगळ्यांचीच वर्णमाळ क ख ग घ ची. देखून देवनागरीचींच हीं वेगळीं वेगळीं रुपां म्हणूंक जाय.

देखीक Time is money हें अिग्रजांक पटचे पयलीं

गुजराती लोकांक बेस बरें पटिल्लें. ते देवनागरीतली शिरोरेखा सोडून भरभरीत बरोवपाक लागले. तांगेले लिपयेन जें रूप घेतलें तें गुर्जरी-नागरी जालें. बंगाली लोक कलाकार, नाचगाण्याचे शोकीन. तांगेली लिपी नृत्याच्यो वेगळ्यो वेगळ्यो मुद्रा घेवन अुबी रावली. ती बंगला-नागरी जाली. हे भाशेन कर्णाटकांतली कन्नड-नागरी, अुडिसांतली ओडिया-नागरी, तमिऴनाडूंतली तमिळ-नागरी जाली. सगळ्यो नागरी लिपयो ह्यो. तें कित्याक, तिबेट, बर्मा, सियाम, काम्बोडिया, मालाया, सुमात्रा, जावा बी वाटारांनी ज्यो लिपयो चलतात त्योय क ख ग घ चेच वर्णमाळेंतल्यो. त्या वाटारांतलीं भुरगीं त्या त्या वाटारांतली क ख ग घ चीच वर्णमाळ चिरीत बशिल्लीं पळोवंक मेळटात. हाका लागून बंगालांतली लिपी जशी बंगला-नागरी जाल्या तशी जावांतली जावा-नागरी काम्बोडियांतली काम्बोज-नागरी जाल्यो.

पुराय भारत देश, ते भायर, तिबेट धरून अुदेंत आशिया खंडांतली फिलिपिनां मेरेनचो वाटार हो ब्राह्मी लिपीन घेतिल्ल्या वेगळ्या वेगळ्या नामरी रुपांचो वाटार.

हांतलें खंयचेंय अेक रूप सारकें येत जाल्यार दुसरीं रुपां शिकपाक वेळ लागना. देवनागरी लिपी जाका येता ताका गुजराती लिपी शिकपाक अर्द वर पुरो. बंगाली शिकपाक अेक वर पुरो.

ह्या नागरीच्या वेगळ्या वेगळ्या रुपांत आमच्यांनी आनीक एका रुपाची भर घालूंक येता. आनी तिका एक नवें नांव दिवं येता : विश्वनागरी

रोमी लिपयेंतलीं एफ्, क्यू, डब्ल्यू, एक्स आनी जॅड हीं पांच अक्षरां नागरीचे वर्णमाळेंत घालचीं. म्हणटकूच विश्व नागरी लिपी अशी जातली :

a ā i ī u ū e ai o au
am ah.

k kh g gh

c ch j jh

t th d dh

t th d dh

p ph b bh

y r l v

s s s h l.

विश्वनागरीतलीं हीं अक्षरां अग्रजीतले भाशेन अे बी सी डी ह्या क्रमान शिकोवप ना. क ख ग घ च्याच क्रमान शिकोवचीं म्हणटकच K हें अक्षर 'क' म्हूण आमी शिकयतले, key म्हूण न्हय. G हें अक्षर 'ग' म्हूण शिकयतले. jee न्हय. H हें अक्षर 'ह' म्हूण शिकयतले, aitch न्हय

मागीर ही लिपी अग्रजीय अुरची ना, रोमीय अुरची ना, विश्व-नागरी जातली. 'विश्वनागरी' हें नांव तिका आमी दिलां.

नागरीच्या वेगळ्या वेगळ्या रुपांची आपापणालीं खाशेलीं रुपां सोडून दिलीं आनी सगळ्यांक समान जावं येता अशें तिगेलें हें विश्वनागरी रूप घेतलें जाल्यार, सांगपाची गरज ना, भारत, तिबेट, बर्मा, तसो अुदेंत आशियाचो पुराय वाटार साहित्याचे, भाशेचे आनी संस्कृतायेचे नदरेन अेकठांय गुथून काडूंक येतलो. सामको सोंपेपणान.

पुणून ही अेकचाराची चळवळ खंयच्यान मुरू जावंक जाय ? हिन्दीपसून निदान मुनोहर गोगटे हांगेले मराठी पसून पयलीं ह्यो भासो विश्व-नागरीं येवंक जाय.

मागीर, कोंकणी.

कोंकणी पसून सुरवात करप न्हय.

पुणून हो जालो तात्विक प्रस्न.

वेव्हारांच्या मळार आमचे मुखार आयज प्रस्न कितें आसा ? कोंकणी खातीर बऱ्यांतली बरी आनी सोंप्यांतली सोंपी लिपी खंयची आसुची हो ? काय, जी भास मदलांतूच पांच लिप्यांच्यो वण्टी आपणा भोंवतणी अुब्यो करून वेगळ्या वेगळ्या पांच 'पाकिस्तानां'नी रावल्या, तिका अेके लिपयेच्या संवसारांत कशी हाडची, हो ?

आमचो मुळावो प्रस्न कितें ?

पन्नास वर्सां पयलीं आमगेले वेगळे वेगळे कडले म्हालगडे 'कोंकणी परिशद' नांवांचें अेक व्यासपीठ घडोवन जेन्ना पयलेच फावट अेकठांय आयले तेन्ना तांचे मुखार होच प्रस्न मुखेल प्रस्न म्हूण अुबो आशिल्लो. चार पांच राज्यांनी शिपडिल्लो आनी चार पांच सांस्कृतिक परंपरांची पोसवण घेवन वाडिल्लो कोंकणी लोक 'अेक समाज' म्हूण कसो गुथून काडचो होच सगळ्यांत व्हडलो, सगळ्यांत म्हत्वाचो आनी मुखेल प्रस्न तांचे मुखार आशिल्लो.

'अेक भास, अेक लिपी, अेक साहित्य, अेक संस्कृती' ह्या सुतान सगळ्यांक गुथून काडल्यारूच हो लोक 'अेक समाज' म्हूण मुखार सरूंक पावतलो ह्या निर्णयार ते पाविल्ले.

बरी लिपी आनी सोंपी लिपी रोमी हें ते नकळ आशिल्ले अशें कांय म्हणूं नज. परिशदेंत वेगळे वेगळे कडले आमगेले जे म्हालगडे जमिल्ले तांच्यांत स. ज्योकीं आन्तोन् फेर्नान्डिस हेवूय अेक आशिल्ले. ते रोमीचे. सगळ्या देशी भासांनी ही लिपी घेवंक जाय ह्या मत्ताचे. पुणून तांणी नागरीच्या अर्दान आपणालें मत्त दिल्लें. कित्या खातीर ? 'जे मेरेन बाकिच्यो देशी भासो रोमी लिपी घेनात ते मेरेन फकत आमीच रोमी घेवन समा जावंचें ना... आमी कुशीन पडटले. कोंकणी भास बरी आनी सांग्की घसघशीत वाडटली

जाल्यार तिगेलो मराठी, हिन्दी, संस्कृत बी भासांकडेन जाता तितलो चड लागिचो संबंद येवंक जाय... तिगेल्या भयण-भासांनीं जें रगत घोळटा तें कोंकणीच्याय शिरत्रांतल्यान घोळपाक लागूंक जाय... हो संबंद सोडून कोंकणी ताचे पसून पयस रावली जाल्यार ती ल्हवू ल्हवू करून सुकून वा बावून वतली' हें तांगेलें मत आशिल्लें म्हूण. (तांच्याच तोंडांतल्यान आमी हें आयकलां.)

हे परिशदेंत मंगळूरचेय आमगेले म्हालगडे आशिल्ले. चडांत चड कोंकणी लोक कर्णाटकांत आसा. तांकां चडांत चड संवकळ कन्नड लिपयेची. तांच्यांनी कन्नड लिपीच कोंकणीची लिपी जावंक जाय अशें म्हणूं येतालें. पुणून तांणीय नागरीच कोंकणीची निजाची लिपी अशें म्हणून नागरीच्या अर्दान आपणालो कौल दिल्लो.

कोचिनांत मल्याळम् लिपयेंत कोंकणी बरोवपाची चाल आशिल्ली. तांणीय आपणाली ही परंपरा सोडून नागरी घेवपाचो निश्चय केल्लो.

म्हळ्यार, नागरी लिपी कोणेच कोंकणीचेर लादूंक नाशिल्ली. सगळ्यांनी आपूण जावन ती घेतिल्ली.

आनी लक्षांत दवरपसारकी गजाल-

अेक शणै गोंयबाब सोडीत जाल्यार नागरींतल्यान कोंकणी बरोवपी अेकलोय लेखक ते परिशदेक येवंक नाशिल्लो. नागरीत कोंकणी बरोवपाची चालूच ते मुस्तींत सुरू जावंक नाशिल्ली अशें आसतनाय, वेगळ्या वेगळ्या लिपयांच्या कोटांत बंदिस्त अुरिल्ल्या कोंकणी समाजाक 'अेक समाज' म्हूण अेका सुतान गुथून कडचो जालो जाल्यार-

नागरी सोडून दुसरी लिपी ना ह्या निर्णयार ते सगळे पाविल्ले.

हाचेय पयलीं कितलिशी वर्सां आदीं मों. सेबाश्रुतियांव रुडोल्फ दाल्गाद हांणीय नागरीच कोंकणीची निजाची लिपी म्हूण आपणालें मत्त अुकतायल्लें. आनी दाल्गादा आदीं कितलिशींच वर्सां कोंकणी चळवळिचे मूळ जनक कून्य रिवार हांणीय हेंच मत्त मेकळ्या ताळ्यान अुकतावन दाखयल्लें.

कून्य रिवार आनी दाल्गाद दोगांयच्या काळांत गोंयचो हिन्दू कोंकणीच्या अर्दान नाशिल्लो. तो मराठीकूच दसून राविल्लो. रिवाराचेर आनी दाल्गादाचेर खंयच्याय 'नागरीवाल्यांचो प्रभाव पडला अशें म्हणूंक येना.

नागरी आड तेन्नाय कोण नाशिल्ले. अपुरांतूय कोण नाशिल्ले.

मागीर, अकस्मात आयज, अितल्या वर्सां अपुरांत, 'तुमी नागरीवाले', 'आमी रोमीवाले' हें खंयच्यान आयलें ? आमच्या रुडिवादी सभावांतल्यान ? तशें जाल्यार, हो रुडिवादी सभाव हाचे पयलींच वयर सरूंक जाय आशिल्लो. केन्नाच कसो वयर सल्लो ना ? आयजूच अकस्मात कित्याक लागून वयर सल्लो ? अेकूच जाप दिवं येता-

आतां मेरेन आमकां मराठीचो भंय आशिल्लो. मराठीची तरसाद आमचे तकलेर हुमकळटाली. ती हुमकळटाली ते मेरेन आमकां अेकचाराची गरज आशिल्ली आयज मराठीचो भंय अुरूंक

ना. म्हण, अक्षराचीय गरज अर्हक ना.

आतां आपणालो सुवार्थ घट करपाक आमी मेकळे.

ही जाप खरी आसत जाल्यार म्हणचें पडटलें—

कोंकणींत आतां दोन शक्ती वावर करूंक लागल्यात. एक प्रगतिवादी. दुसरी प्रगति-विरोधी, एक, समाजाक मुखार व्हरूंक वावुरपी; दुसरी, समाजाक आसा थंयच दवरूंक सोदपी. आयचे भाशेंत : एक, प्रोग्रेसीव. दुसरी रियेक्शनरी.

खंय्यांनीच आमच्यांत हे दोन पंगड पडिल्ले आसत जाल्यार जण अकल्या कोंकणी भक्तांन आपूण खंयच्या पंगडाचो हें पयलीं आपणाल्याच काळजाक विचारून धारावचें पडटलें. अितलेंच न्हय, तर प्रगतिवादी कोंकणी भक्तांनीं मराठीवादी लोकांचो जसो कडक विरोध केल्लो तसो ह्या प्रगति विरोधी कोंकणीवाल्यांचोय कडक विरोध करून मुखार वचपाक पेंगट बांदचें पडटलें. दुसरी वाट ना.

अक विसरूंक फावना—

प्रगति-विरोधी लोक सगळ्यांत चड बोवाटे-वोसिफॉरेंस आसतात. जात धर्म कित्याचोय आधार घेवन ते बोवो मारपाक लागतात. (तांगेलें हेंच अक भांडवल आसता). तांकां भियेवंक जायना. तांचे कडेन कोणेच आनी खंयच्याच प्रगतिवाद्यान अिल्ली लेगीत तडजोड करूंक जायना. हे 'फटपाडे' लोक- अक्षर मोडपाकूच भायर सल्ल्यात, अशें म्हणून तांकां सामके कुशिनूच बुडोवंक जाय. अितलेंच न्हय, तर तांचेर बहिश्कार घालूंक जाय. जे अक्षर मोडपाक भायर सल्ल्यात तांकां 'बाबा, पुता' करप हाचे सारकें घातमारेपण दुसरें ना. तें कोंकणीचो घात करतलें.

रोमी ही खंय तांगेली परंपरा ! आनी तिचो खंय तांकां अभिमान आसा !!

अशें ? मागीर, 'नागरीवाल्यांची परंपरा खंयची ? काय, तांकां परंपराच ना ? मराठीच मू तांगेली परंपरा ? तिचो तांणी अभिमान धरचो मू ? तुमी स्वताक जो न्याय लावन घेतात तो तांकांय लावचो पडटलो.

अक विसरूंक नाकात; गोंयांत अक व्हड वर्ग आसा, जो मराठी परंपरेंत वाडला. हे परंपरेचो ताका अभिमानूय आसा. अितलेंच न्हय तर तो सरकार घडोवपाचीय सपनां पळेता ! आयजूय कोंकणीन अितलें जैत जोडले उपरांतूय.

रोमीची परंपरा गोंयांत चलता म्हण (आनी तिचो कांय जाणांक अभिमान आसा म्हण) तिका सूट दिवंची (बीस वर्सांची, पंचवीस, पन्नास वर्सांची वा ती चलता ते मेरेन चलूंक दिवपाची) असो नेम केलो जाल्यार त्याच न्यायान मराठीकूय आमकां (ती चलता ते मेरेन चलूंक दिवपाची) सूट दिवंची पडटली. दितले व्हय ? जाल्यार मागीर अितलीं वर्सां कोंकणीची जी चळवळ तुमी चलयली तिचें श्राद्ध करून तुमकां मेकळें जावचें पडटलें. आसा व्हय तयारी तुमची हें श्राद्ध करपाची ?

रोमीवाल्यांनी रोमीक घट धरून बसचें हें रोमीवाल्यांक जाय ताचेय परस चड मराठीवाद्यांक जाय. हें जाणात मू तुमी ?

राज-भाशा आंदोलन वेळार तांगेले कांय फुडारी कांय किरिस्तांव फुडाऱ्यांक वचून मेळिल्ले आनी 'अक करात, रोमी लिपी मात कशीच सोडू नाकात. तुमी फटवतले' अशें सांगताले, हें खबर ना व्हय तुमकां ? तांच्या मनांत कितें आसा तें कळपाक अितली शिट-कावणी शाण्यांक पुरो आशिल्ली. मराठीवादी बेस बरें जाणात : गोंयांत जर मराठी तिगोवन दवरची आसत जाल्यार ती रोमी कोंकणीच्याच आधारान दवरूंक मेळटली. रोमी कोंकणी अिल्ली जाल्यारूच मराठी अरतली. मराठी दवरपाक अकूच अपाय आसा- रोमी कोंकणीक मुखार काडूंक जाय.

मराठीवाद्यांच्या मनांतलें हें तुमच्या लक्षांतूच येवंक ना ? आयिल्लें नसत जाल्यार म्हणचें पडटलें : अक तर तुमी साप भोळे वा साप मूर्ख !

अक सांगात : फाटल्या पस्तीस चाळीस वा पन्नास वर्सांपसून महाराष्ट्रांत आनी गोंयांत कोंकणी मराठीवाद चल्लो तो कित्याक लागून चल्लो ? किरिस्तांव कोंकणीक आपणाली भास मानतात म्हण ? काय, मराठी परंपरेंत वाडिल्ले बाकी बोरकार, लक्ष्मणराव, मनोहर सरदेसाय, रवीन्द्र केळेकार बी लोक मराठी परंपरा सोडून कोंकणीची अक वेगळे परंपरा सुरू करूंक मुखार सरल्यात म्हण ? कोंकणी ही 'स्वतंत्र भास न्हय, ती मराठीची बोली' हें ते कोणाक सांगताले ? रोमीवाल्यांक ? काय, नागरीवाल्यांक ? नागरीतल्यान कोंकणी वयर सरपाक लागतलूच मराठीचें साम्राज्य तुडां हें तांकां दिश्टी पडटलें, तें तुटचें न्हय म्हणूच मू ते कोंकणी-भक्तांक असो अपदेस करताले—

'कोंकणी ही स्वतंत्र भास न्हय, मराठीचीच ती अक बोली. तुमची खरेली भास मराठी. समृद्ध साहित्य आशिल्ली. कोंकणी करून तुमी मराठी परंपरेपसून पयस वतले आनी संस्कृतायेचे नदरेत दळदरे जातले.' हो अपदेस ते किरिस्तांवांक करताले काय हिन्दूक ?

मराठीवाद्यांचो प्रतिवाद करपांत कोंकणी-भक्तांच्या पांच पिळग्यांचें (स्वराज्या आदल्या दोन, उपरांतच्या तीन) रगत आटलां. कोंकणी जी आयज मुखार पावल्या ती कोंकणी-भक्तांचे हे चळवळीक लागून. तांणी 'आमी कोंकणी करतलेच' हो ध्यास घेतिल्लो म्हणून. दुस्रावूच ना : गोंयचो किरिस्तांव भाव अकजुटीन कोंकणी-भक्तांचे फाटल्यान पर्वत कसो उबो राविल्लो म्हण कोंकणी जैत जोडूंक पावली. पुणू विसरूंक फावना की—

कोंकणी मराठीवाद जो चल्लो तो हिन्दू हिन्दू भितरूच चल्लो. हिन्दू भितर पडल्यात म्हणूच चल्लो. हाचो अर्थ मुदलांत ही चळवळ मराठी परंपरेंत वाडिल्ल्या हिन्दूंची आपणाले परंपरे आड चळवळ आशिल्ली.

जे मेरेन आमच्या सामाजिक, सांस्कृतिक आनी राजकी जिणेंत ज्या आंगांनी आयज मराठी चलता थंय कोंकणी धनीपणान चलपाक लागना ते मेरेन कोणाकूच कबलीच सूट मेळूंक फावना.

कोंकणी ही कोणाचीच पोत्री परंपरा सांबाळून दवरपी घाल न्हय. सगळ्यांची पोत्री परंपरा मोडून अक नवी परंपरा निर्माण करची तरसाद ती.

कांय जाण म्हणटात : नवी लिपी शिकपाचे पिरायेचे जे अरुंक नात तांचे खातीर रोमी जाय. बरें आसा. दवरात. पुणून जाणट्यांच्यो बेड्यो नव्या भुरग्यांच्या पांयांक घालूं नाकात.

परंपरा फकत रोमीवाल्यांकूच आसा ? नागरीवाल्यांक ना ? नागरीवाल्यांची परंपरा मराठी. मराठी भाशे अितलीच पोत्री आनी मराठी साहित्या अितलीच गिरेस्त. येदी व्हडली परंपरा नागरी-वाल्यांक सोडूंक कांय आडखळ जायना. तर मागीर चारशीं वर्सांची (चारशीं वर्सांचीय न्हय, शें देडशें वर्सांची; कून्य रिवाजा अुपरांत सुरु जाल्ली) रोमीची परंपरा सोडपाक कसली आडखळ आसा ? सोडून दियात.

मराठीवाद्यांचे हात घट करूं नाकात.

तुमकां ते घट करपाचे आसात व्हय ? जाल्यार तशें सांगात. मागीर, तुमची मुवात खंयची ती आमी तुमकां दाखोवन दितांत.

निमाणें, आनीक अिल्लेशें-

अेके भाशेक अेकूच लिपी आसता.

भेस बदल्लो म्हूण मनीस बदलता व्हय ? ही आदवोगासी आनीक खंयूच चलत. भाशेच्या मळार चलना. अेक भास जेन्ना दोन लिपयो घेता तेन्ना ती अेक भास अुरना, दोन भासो जातात, हें आमच्या देशानूच दाखोवन दिलां. हिन्दी आनी अुर्दू ह्यो मुदलांत दोन भासो न्हय. अेकूच भास अेके भाशेन दोन लिपयो घेतल्यो. दोन भासो जाल्यो.

मुन्शी प्रेमचंदाचें खंयचेंय पुस्तक घेयात. तें नागरींत छापलें जाल्यार तें हिन्दी पुस्तक जाता. तेंच जश्याचें तशें अरबी- पारसी लिपयेंत छापलें जाल्यार अुर्दू पुस्तक जाता. दोनूय लिपयांनी तागेलीं पुस्तकां मेळटात. आनी ती दोन भाशेचीं पुस्तकां म्हूण विकपी विकतात.

महात्मा गांधीन अेक यत्न केल्लो. ' अुर्दू आनी हिन्दी ह्यो दोन भासो न्हय तर, अेकूच भास. अेके भाशेक दोन लिपयो; तेन्ना दोनीकूय अेक नांव दिवंया ' हिन्दुस्तानी ' आनी तुर्तीक दोनूय लिपयो मान्य करूंया ' अशें म्हळ्ळें आनी ' हिन्दुस्तानी ' च्या नांवान अेक चळवळ चलयल्ली. दोन भासांची अेक भास करपाखातीर.

धर्मकोल्ली लोकांनी ती सफळ जावंक दिली ना. मुसलमान मुल्ला-मौलवी ' ना, आमी अरबी फारसी लिपी सोडचे नात, आनी अुर्दूक हिन्दुस्तानीय म्हणचे नात, अुर्दूच म्हणटले ' हो हट घेवन बसले. परिणाम: हिन्दू पंडित खुबले. तांणी हिन्दुस्तानीक हिन्दीच म्हूण मुखार काडची थारायली.

आयज हिन्दी आनी अुर्दू ह्यो दोन वेगळ्यो भासो म्हूण वाडटात. घटनेचे आठवे वळेरेत दोनींचो दोन वेगळ्यो भासो म्हूण आसपाव जाला.

आमकांय हेंच करपाचें आसा व्हय ? कोंकणीनारके अेके ल्हानशे भाशेच्यो चार वेगळ्यो भासो करूंक आमी मुखार सल्ल्यात व्हय ?

लक्ष्मीकान्त भेंब्रे म्हणटाले : तुमी ' कोंकणी ' करतले.

पुणून जातलें अशें : ते कोंकांनी ' च दवरतले आनी ते बटेनचे ते ' मंगळुरी ' म्हणुनूच रावतले. ' मालवणी ' लोक आपणाली भास ' मालवणी ' म्हूण चलयनात ? तशें लक्ष्मीकान्त भेंब्यांचें भाकीत आमकां खरें करून दाखोवपाचें आसा व्हय ?

काय बरी चळवळ चलिल्ली आमची ! सोशियो लिग्विस्टी-क्सचे जाणकार सांगतात : संवसारांत फाटीं पडिल्ल्यो जायत्यो भासो मुखार येवपाक वावुरल्यो. पुणून सफळ फकत दोगीच जाल्यो- अेक हिब्रू, दुसरी कोंकणी. ' दिश्ट लागली जावंक जाय आमचे हे चळवळीक. वायट दिसता तें हें-

जांणी दुस्मानाचेर लेगीत मोग करात म्हूण आमकां शिकोवपाचें ते कांय पाद्रीच ' अेकामेकांचो दुस्वास करात. ' अशें शिकोवपाक लागल्यात !

दालगाद ' आमचो ' आनी शणै गोंयबाब ' तुमचो ' अशी वांटणीय करून ते मेकळे जाल्यात. तरणे पिरायेचे पाद्री हे. भुरगे म्हळ्यार अप्रबुद्ध. ख्रिस्ताची शिकवण तांकां सारकी पचूंक ना. ती पचपाक आनीक कांय पावसाळें वचचे प. टले. जे आयजवेर कोंकणी फाटल्यान थोर उबे राविल्ले त्या जाणट्या पाद्रींनी हांचे कान पिळ्ळे नात जाल्यार .....

हे ' फूटपाडे ' लोक कोंकणीचें पाड घाले बगर रावपाचे नात. कोंकणीच्या नशिवांत कितें आसा, समजना. तिची परिक्षा आतांच सुरु जाल्या...

० ० ०

शंकर

कितले दाम्भिक आमी !

मनीस जितो आसतना ताचे संबंदान अेक अुतर लेगीत बरें अुलयनात, बरें बरयनात. तो मरना फुडें मात ' मेल्ले म्हशीक बारा शेर दूद ' ह्या न्यायान ' ताचे सारको तोच. दुसरो कोण ना. केन्ना जावचो ना. तो गेल्ल्यान जें लुसकान जालां तें कशेंच भरून येवपाचें ना ' असलें सगळें अुलोवपाक बरोवपाक लागतात.

म्हत्वाचें म्हळ्यार, आयुश्यभर जो ताचो दुस्वास करीत रावलो, ताका सकल अुडोवपाक, ताका बदनाम करपाक वावुरलो तोच असलें चड बरयता.

दिलीप बोरकारान हालीच ' शंकर ' नांवाचो अेक सोबीत आंक अुजवाडा हाडला पुराय आंक शंकर भांडारी हांच्या अुगडासांनी भल्ला. ' शंकर गौरव ग्रंथा ' सारकें रूप ह्या आंकाचें.

छापणावळ दिश्ट लागपा सारकी मुखपृष्ठा वयले हर्षदा केरकार हिचें चित्र शंकराक जिवो-तट्टीत करून दाखोवपी-नितांत सुंदर. भितल्ले लेख कांय मनापसून बरयल्ले तर कांय वयर सांगलां ते तरेचे- मेल्ले म्हशीक बारा शेर दूद ह्या न्यायान बरयल्ले.

अेकूच वायट दिसता-

हो आंक वाचपाक शंकर आमचे मजगतीं ना

-४-

वाचपी कळयतात...

२०७. रॉय रोड
टिळकवाडी, बेलगांव,
५९०००६.

नमस्कार,

... 'जाग' चो आंक मेळ्ळो. तातूंतलें सगळेंच साहित्य (कविता सोडून) म्हाका आवडलें. तोलाचें दिसलें. 'अक अक चिरो निखळटना' ही महाबळेश्वर सैलांची कथा तर म्हाका खूबूच आवडली.

अभिनंदन.

शंकर रामाणी

० ० ०

बी ६८/६४४

अेम, आय. जी. कॉलनी

बांद्रा पूर्व.

मुंबय. ४०००६२.

... आंक पळोवन अजाप जालें. हे पिगयेर आनी हें धाडस ! तातूंतलें: तुमी दोगूय अुमेदीत आनी तन्ने आसात. म्हाका हेच गजालीचें कौतुक दिसता आनी आनंद जाता.

शीलाचो लेख सुंदर जाला.

'जाग' वाचचो तो 'नदर संपादप्याची' वाचपा खातीर. 'फ्री ऑण्ड अिन्डेपेन्डेन्ट' पत्रकारितेची अक नवी देख घालून दिवपी.

काकासाहेबांल्यो चिटी दिता तें खूब बरें करता. कांय जाणांक आमचो अतिहासूच खबर ना...

दत्ताराम सुखठणकार

० ० ०

पणजी

२८-४-८९

संपादपी 'जाग'

तुमगेलें 'जाग' म्हयनाळें उजवाडाक येवन कोंकणी मोग्यांक खोस जावपाचो पुनर्योग आयलो ही भोव बरी गजाल घडल्या. तुमी म्हयनाळ्याचें उजवाडाक बंद करून वसतिंतल्यान एक दोन आंक काडूंक लागिल्ल्यान आमकां आइल्ली निशेणी, पर्तून म्हयनाळें करपाचें तुमी थारायल्ल्यान, पयस जातली आनी व्हडे उमेदीन 'जाग' म्हयनाळ्याक सोबसारकें बरप करपी बरप्यांक

नवेंनवें तेजिस्ट आनी बळिश्ट साहित्य निर्माण करपाक फूर्न आनी उमेद येतली अशी आस्त आसा. तुमगेलें तरेकतरांचें उत्साहदिणें बरप आतां सातत्यान वाचूंक मेळटलें ही भरीत भर घालपी गजाल. तुमी आनी तुमगेलो वावुरपी संपादपी हांकां दीर्घकाल निरामय जीण भोगूंक मेळूं अशी इत्सा करतां.

तुमगेलो एप्रिलाचो अंक वेंचीक साहित्यान बेस बरो जाला. संपादप्याली नदर आनी इतिहासाचीं पानां हीं दोनय सदरां प्रत्येक आंकांत आमचीं. ते भायर अशींच तुमी आनी मुमंत दोगांनीय नवी-नवी हेर सदरां येवजून काडचीं. नव्या नव्या प्रतिभावंत बरप्यांलें सोबीत आनी संस्कारी साहित्य तुमी दिवचेंच. पूण तें तुमकां मेळत रावतलेंच म्हणपाचो भरवंसो ना. हाका लागून तुमकां दोगांक सातत्यान नव्यो नव्यो कल्पना काडून आंकांत वैचित्र्य आनी वैविध्य हाडचें राखचें पडटलें हाची घट याद दवरची.

बाय शीला कोळंबकार ही एक कल्पकतापूर्ण बरप करपी म्हणपाचें अणभवाक आयलां. तिगेलें आनी तिचेवरी दुसऱ्या अशेंच सोबीत बरप करपी चल्यांचें साहित्य तुमी मेळोवंचें. दादल्यां-परस बायलां कोंकणी बरें बरयतात. तांचें साहित्य वाचपासारकें आसता. बाय विनया नाड्कर्णी हांणी शिगम्याच्या निमतान अशीश्ट दादल्यांक दिल्ली शिटकावणी आनी सभ्यतेची केल्ली अपेक्षा मोलादीक आसा. भारतांत खंय खंय लोकाचार कशे चलतात हाची तांकां खबर आसा अशें लेखावेल्यान दिसता. ताणीं फावता तशें तरेकवार बरप करचें. बाब सुखठणकार हे खोंचीक विनोदी बरप करपी म्हणून लोक तांकां वळखतात. संपादप्याल्या खर विचार-संपन्न परखन्नाक सुखठणकारांलें विनोदी फोण मेळत जाल्यार 'जागां'तलें साहित्य आनीक मुरबूस जावंक पावतलें. तुमगेल्या नव्या संकल्पांत तुमकां यस मेळ्ळेबगर रावचें ना.

तुमकां कौशिकाचें बरें गोंय.

० ० ०

मनाहर पै धुंगट

साफल्य

दादर, मुम्बय,

४००० ८

२६-४-८९

मायेमोगान नमस्कार आनी विनंती.

कालच्या टपालान 'जाग' चो आंक मेळ्ळो आनी आतां जाग नेमान उजवाडावपाचो तुमचो हावेस पळोवन खोस जाली. हे चिटयेवांगडा वर्गणिचो चेक धाडटां.

आंक सोबीत जाला. अशेंच बरें साहित्य तुमकां मेळत रावूं.

काकासायबांचीं पत्रां परतीं परतीं वाचीन दिसता.

साहित्य-नियाळ हें सदर सदांच येवचें.

तुमचो

मनोहर

० ० ०

नमस्कार,

जागाचो आंक पावलो. भोव खोस जाली.

संपादकियांत तुमी बरयलां, गद्य साहित्य जितलें निर्माण जातलें तितली कोंकणी तट्टीत अुरतली. हांवय ह्याच मताचो आशिल्ल्यान म्हाका चड उर्बा जाली. खरेंच तें. रोंपयेक फकत उदकच न्हय जाल्यार मातीय जाय पडटा. रोंपी तेन्नाच वाडटा. आमचे जिणेक तेन्नाच मोल. देखून केन्नासावन लेख बरोवपाचो म्हजोय यत्न चल्ला. कांय बरयल्यात; कांय अर्दकुटे आसात. तांतलो एक वांगडा धाडटां. मानवलो जाल्यार उजवाडा हाडचो. बरें मागून-

तुमचो
महादेव नाडकर्णी

वर्सुकी पटी धाडटां.

- म्हज्यांतल्यान अुजवाड पातळावपाच्यो दोनूच वाटो म्हजे मुखार आसात-

अं दर हांवें जोत जावन पेटूंक जाय. वा जोतिचें पडबिंब पडटा हे तरेचो अेक हारसो जावंक जाय.

० ० ०

- म्हाका फुडारी नाकात : हांव कोणाचेच फाटल्यान वचना.

म्हाका अनुयायी नाकात : हांव कोणाकूय घेवन मुखार वचना.

म्हाका फकत सांगाती जाय : व्हडलीं व्हडलीं कामां करूंक धावतले आमी.

० ० ०

- म्हालसागरा परस भव्य मळब. मळबा परस भव्य काळीज.

० ० ०

जाग एप्रील ८९ च्या आंकांतल्या

चुकांची निवळावणी

पान २५

- बाबुराव पराडकरांचो उल्लेख " मराठी भाशीक आसून कन्नडांत बरयताले " असो आयला- थंय " हिदींत बरयताले " अशें वाचचें.
- " मास्ती व्यंकटेश आयंगार " चे सुवातेर " मास्ती व्यंकटेश आयंगार " अशें वाचचें.

जेजू जेजू तुजेर म्हाका शीण आसा

जेजू जेजू तुजेर म्हाका शीण आसा
लटको सुरंगार केल्ल्याक तुज्या जल्मदिसा

गोवेण उबाळ तुज्या आंगार
नमान, अजाप गोरवा शिंगार
गवळे, बकरे आयल्यात रंगार
दुरबळकाय म्हणटाय कसो ह्याय वेसा ?
जेजू जेजू तुजेर म्हाका शीण आसा

आतांय जातात शेणामेणाक
झोपड्यांत खोमटांत कोणाकोणाक
कांपचीं बाळां कोणाकोणाक
सर आसा, सांग ह्याय बांद पासा ?
जेजू जेजू तुजेर म्हाका शीण आसा

रक्षण आसा गोरवा गोठ्यांत
रक्षण कसलें बिळांत, माट्यांत
आनी आस्पतेच्या खाट्यांत ?
जिवांक कोणय मोल दिता एका कासा ?
जेजू जेजू तुजेर म्हाका शीण आसा.

सुयो तोंपून बाळशीं मरतात
रगतां चुकून बाळकां सरतात
थोड्या भुरग्यांक नसां फारतात
सर आसा सांग असल्या पोटा-लासा ?
जेजू जेजू तुजेर म्हाका शीण आसा.

तुज्या पाळण्याक राजा मानतात
मीर धुपां सोनें विणटात
हांगा कितलीं जीण सांडटात
दुदाविणें म्हळ्ळी खबर तुका आसा ?
जेजू जेजू तुजेर म्हाका शीण आसा.

तरय तुजीं खालतेपणां
दुबळीकाये तेलतेपणां
आयलो गेल्लो गायता गाणां
जिजवार करतां बसून रागिर रोसा मासा
जेजू जेजू तुजेर म्हाका शीण आसा !

- चा. फ्रा. दे कोस्ता

विचारांधार : (१)

एक एक घर, एक एक शाळा करुंया

भुरगें नळा म्हऱ्यांत रावन चिक्रपिरयो धुंवपाक लागलें जाल्यार आमी भियेतलीं. चिक्रपिरयो तें फोडीत ह्या भंयान आमी ताचेर धेंगसो घालतलीं आनी ताका नळा म्हऱ्यांतल्यान कुशीक काडटलीं.

भुरगें आदोळेर बसून शिंदपाक लागलें वा सुरी घेवन बटाट कापपाक लागलें जाल्यार आमी भियेतलीं. हें आपणालो हात कातरून घेतलें अशें मनांत म्हणटलीं आनी ताचे म्हऱ्यांतली आदोळी वा हातांतली सुरी काडून घेवन आमी ताका कुशीक काडटलीं.

जाणटेलीं करतात तीं कामां भुरग्यांकूय करीन दिसतात. भुरग्यांचो सभाव हो. ह्या कामांतल्यान भुरगीं शिकतात. पुणून आमकां हें समजना. आमी करतात तीं कामा तीं करपाक लागलीं जाल्यार आमी तांचेर तापतात ताणशेतात, धेंगशे घालतात. केन्ना केन्ना तांचेर थापटूय फुलयतात.

हांव म्हणटां, भुरग्यांच्या कामाकडेन मातशें बारिक-साणेन पळोयात. लक्ष्मबायेन पळोयात मागीर तुमच्या लक्षांत येतलें-भुरगीं जें कितें करतात ताचे फाटल्यान निश्चीत असो एक हेतू आसता. हो हेतू पुरो करपाक कितें करूंक जाय, हाची तांच्या मनांत निश्चीत अशी एक कल्पनाय आसता. हे कल्पनेक धरून तीं तल्लीन जावन कामां करतात.

आर्विल्ले भाशेंत सांगचें जाल्यार भुरग्यांत एक सृजनाची शक्ती आसता. हे शक्तीक धरून तीं सृजन करतात.

हे प्रक्रीयेक आमचे कडल्यान आडखळ जावंक जायना.

घर म्हळ्यार एक शाळा. घरा सारकी शाळा तांकां दुसरेकडेन खंयच मेळपाची ना. भुरगीं भास घरांतूच शिकतात. संस्कार घरांतूच घेतात. असले हे शाळेंत तांकां पाटी पुस्तक घेवन बसात म्हूण सांगप हाचे सारकीं अन्नाडीपणां दुसरीं नात. हात कातरत, चिक्रपिरी फुटत ह्या भंयान तांगेल्यो सृजनात्मक शक्ती दामून दवरप हाचे सारकीं रानवटीपणां दुसरीं नात. भुरगीं आपूण जावन कामां सोदून काडटात आनी मन लावन तीं करतात. हीं सगळीं कामां भुरग्यांक मेकळेपणान करूंक दिवंक जाय.

आवय बापायन तांचेर फकत नदर दवरची, तिवूय अशे तरेन की जाणटेल्यांची नदर आपणाचेर आसा हाची सुलूस लेगीत तांकां लागूंक जायना.

भुरग्यांक आमी कामां नेमून दिवपाची गरज ना. आमकां जमता आसत जाल्यार आमी इतलेंच करचें-तीं करतात त्या कामांत आमी वांटो घेवचो. कामांतल्यान शिक्षण हेंच सगळ्यांत बरें शिक्षण. तें घरांतूच मेळूं येता आनी तेंवूय आवय कडल्यानूच मेळूं येता.

जमता जाल्यार भुरग्यांक आमी एक कातर हाडून दिवंची. आनी कातरपाक कांय फोली हाडून दिवंच्यो. भुरग्यांक कागदां कातरप खूब आवडटा. कातर हातांत घेवन कागदां कातरूंक लागतकूच तांच्या हाताचे स्नायू इल्ले इल्ले करून घट जातात. मागीर कागदांतल्यान तरेतरेचे आकार ती कातरूंक लागतात. कागद दोट्टी तिट्टी करून दोडचो आनी तो कुशींतल्यान तरेतरेन कातरचो. मागीर तो उसोवंचो आनी उजवाडा कडेन धरून पळोवंचो. एक नवेंच चित्र-एक पॅटर्न-निर्माण जाल्लो तांकां दिश्टी पडटलो. हें चित्र पळोवन भुरगीं खुशालभरीत जातली आनी आपणाल्या हातान तें तयार जाल्लें पळोवन तांचो आत्मविश्वास वाडटलो. भुरग्यांचे सृजनात्मक शक्तितलें कलेचें आंग हे भशेन आपशींच वाडूंक पावतलें आनी भुरगें भितल्ल्यान एके तरेची तृप्ती अणभवतलें.

भुरग्यांक तरेतरेचे रंग हाडून दिवंचे आनी तरेतरेचीं चित्रां तांचे मुखार दवरचीं; आनी असलीं चित्रां काडात म्हूण सांगचें. भुरगीं आपशींच चित्रां काडूंक शिकतलीं.

शिक्षण म्हळ्यार अ आ इ ई उ ऊ न्हय. शिक्षण म्हळ्यार बे एके बे, बे दुणे चारूय न्हय. भुरग्यांत जी सर्जनाची शक्ती आसता-कितेंय नवें करून दाखोवपाची-ते शक्तीक मेकळी वाट करून दिवप हाका शिक्षण म्हणटात. भुरग्यांत जी स्वाभाविक जिज्ञासा आसता-भोंवतणच्या संवसाराकडेन अजापान पळोवन 'हें कितें' तें जाणा जावपाची इत्सा आसता-ती एकेवटेन भागोवप आनी एकेवटेन वाडोवप हाका शिक्षण म्हणटात. हे तरेचें खरेलें शिक्षण घरांतूच मेळूं येता.

ज्या भुरग्यांक घरांत हे तरेचें शिक्षण मेळटा तीं भुरगीं भाग्यवंत.

ज्या आवय बापायक भुरग्यांक हे तरेचें शिक्षण दिवपाक वेळ मेळटा ती खरेलीं भाग्यवंत.

- गोदुबाय केळेकार

अवता कीपा?

- प्रा. सुमन सामन्त

विसाव्या शेंकड्याच्या उत्तरार्धाचो हो काळ. समान्तायेचें यूग. दादलो आनी बायल हांचेमदीं भेद करपाचो काळ आतां सोपिल्ल्यांत आसा अशें मानपाची वज. आयची बायल आपणाल्या पांयांर उबी रावंक लागल्या. अर्थीक आनी समाजीक कार्यांत ती कर्तुपी जाल्या. खंयचेंय काम जापसालदारकेन आनी कुशळतायेन करता आसतना ती दादल्यापरस फाटीं आगिल्ली दिसना. कायद्याचे चौकटेंत दादल्यावरीच तिकाय सुवात प्राप्त जाल्ली आसा. पूण अशें आसूनय घटनेंत दिल्ली सुवात ती समाजांत प्रस्तापीत करूंक पावूंक ना हीच खरी खेदाची गजाल आसा. तिच्या कर्तुपाची तोखणाय करपाक समाज अनमनता, हाचें कारण कितें? आज लेगीत बायलेक दुबळो घटक धरून समाज तिचेकडेन पळोयता तें कित्याक लागून? शरीरशास्त्राच्या वरकुलार घांसून पळोयत जाल्यार बायलांची कूड दुबळी आसा म्हणपाचें केन्ना कोण खरें मानचो ना. देखून, ती अबला केन्नाच जावंक नज; उफाट्टें, दादल्यापरसूय अदीक कश्ट करपाची तांक आनी सौशीकपण तिच्यांत आसा म्हणपाचें रोखडेंच दिसून येता. गुरुवारपण, बाळंतपण, सारक्या अडचणिच्या वेळार तिच्यांत दिसता तें सौशीकपण, दीसपट्टी घरांत करचीं पडटात तीं

शरीरशास्त्राच्या वरकुलार घांसून पळोयत जाल्यार बायसांची कूड दुबळी आसा म्हणपाचें केन्ना कोण खरें मानचो ना. देखून ती अबला केन्नाच जावंक नज. उफाट्टें दादल्यापरसूय अदीक कश्ट करपाची तांक आनी सौशीकपण तिच्यांत आसा म्हणपाचें रोखडेंच दिसून येता.

खंयूय दंगे जावं मारामारी जाल्यार दादल्याक भंय आसता ताका कोणूय जिवानिशीं मारीत म्हूण. बायलां-विशीं भंय, तिका कोणूय पळोवन व्हरीत म्हूण, तिचेर बलात्कार करीत म्हूण. समाजाची नदर बायलांकडेन पळोवपाची ही अशी.

दादल्यांची मिरासदारी सोंपतली तेन्नाच बायल-मनशेक जाग येवंक पावतली.

कश्टांचीं कामां, तशेंच दादल्यांचे बरोबरीन ती करता ती नोकरी हें सगळें पळेत जाल्यार, हीं इतलीं कामां ती करता तीं दादल्याक जमतच काय ना म्हणपाचो दुबाव येता. दादलो शक्तेचीं कामां करीत पूण तीं खिणाभराचीं. सातत्यान एकासारके कश्ट करपा-खातीर लागता ती सहनशक्त बायलांमदींच आसता म्हणपाचें शास्त्रज्ञ सांगतात तें फटी न्हय. एक खेडवळ बायल दोंगरार पयस वचून घोवान कचाकच कापून उडयल्लीं लाकडां बारीक करून, तांचो भरो बांदून, तो माथ्यार घेवन कोंसाचे कोंस चलून बाजाराक वता. थंय ती तो भरो बिकता. ते दुडू घेवन जेवणाचें सामान घेता- आनी दनपारमेरेन घरा पावता. उपरान्त रांदून करून ती भुरग्यांक वाडटा- जेवणां जाले उपरान्त ती आयदनां धूता. आनी मागीर रात पडसर ती ल्हानसान कितलिशींच कामां करीत आसता- दिसूयभर अशेतरेन ती कामांतच गुल्ल आसता. हें चित्र पळोयतकच ती म्हळ्यार एक साक्षात कर्मयोगाचे प्रतीक कशें दिसूंक लागता अशें म्हळ्यार अतिताय जावंची ना. अशें हें चित्र बायलेचे सुवातेर दादल्याक घालून केन्ना कोणें पळेलो न्हय? कुडिच्या कश्टांची कामां खूब वेळमेरेन, वरांची वरां करपाची क्षमताय ही बायलांमदींच दिसून येता. आनी अशें आसून तिका दुबळी जावं अबला म्हणून पाचारप म्हळ्यार, तिचेर तो धडुडीत अन्याय करपा-सारकें जावंचें ना? परंपरेनच बायलांक हो शाप दिल्लो आसा. आनी ताका लागून फकत समाजांतले दादलेच न्हय जाल्यार खासा बायलोच आपल्यो आपणाक दुबळ्यो मानपांत भूशण मानतात. ही स्थिती पळोयतकच जाल्यार खूब दुख्ख भोगता. बायलमनीस म्हळ्यार अबला, चल्यांसारकें चलयेंन वागूंक जायना, तिणें चल्यांभशेन धांवूंक जायना, मुक्त हांसूंक जायना, मोट्यान उलोवंक जायना, हडमधडम कामां करूंक जायना, ह्या सारकीं पथ्यां भुरगेपणांतच आयचो आपणाल्या धुवांक दितात. तें आयकनाकुडें परंपरेची ही जी काळीकिट्ट सांवळी बायलजातीचेर पडल्या तिचो जितोजिवो अणभव येवंक लागता. हे परंपरेक सोडून वागतना एकाद्री बायल जांव चली दिसली जाल्यार परंपरेच्या बंदेपणांत स्वतंत्रतायेचें सुख मानपी ह्यो बटक्यो तांची निर्भत्सना करतात, भगल्यो मारतात, नाना-पतिची सोज्जळ विशेशणां दिवन तांच्यो बकळ्याो करतात. बायलां दादल्यांपरस वेगळीं जाल्ल्यान तांचे दुबळे कालेतीक सोबमारकेच तांणी वागूंक जाय हो तांचेर दंडक; अशी आयची ही

परिस्थिती दिसून येता.

Weaker Sex वरीच **fair sex** म्हणूण तिची दुसरे तरेन वर्णना करताना पळोवन जाल्यार हो सोबीत सुंदर उतरांचो तुरो दिवन, तांचें मेकळेपण सासणाचें काडून घेवपाचो हो कृटील दाव दादलेजात आजमेरेन खेळत आयली काय असो दाटून दुबाव मनांत येता. वेदकाळांत बायलमनीस अशी नाशिल्ली. गागीं, मैत्रेयी, लोपा-मुद्रा, सुलभा ह्या विद्वान बायलांनी वेदकाळांत दादल्यावरीच बायलांक सगळीं कार्यक्षेत्रां मेकळीं आशिल्लीं म्हणपाचें दाखोवन दिलां. त्या काळांत ती आपलो घोत्र आपूण जावन वेंचून काडटाली. जाय जाल्यार ती लग्नावगरय जावंक शकताली. दादलो करतालो ती कामां करपाक तिका कमलोच आडखळ नाशिल्लो. पूण फुडें ती तशी उल्ली ना. मनून जाल्यार तिचेर येदें चेपण घालें की 'न स्त्री स्वातंत्र्यम् अर्हती' ही हालेट समाजांत सर्वमान्य जावंक पावली 'पिता रक्षते कौमार्यं, भर्ता रक्षते यौवने, पुत्रा रक्षते वार्धक्ये' म्हळ्यार भुरगेपणांत बापायन, तरणेपणांत घोवान आनी म्हातारपणांत पुतान तिची राखण करपाचें अशे नेम करून तिका सासणाची दादल्याच्या हातासकला बंदी करून दवल्ली. ती एक निखटो राखपाची वस्तू जावन पडली. आनी राखपाची कोणापासून ? दादल्या पासूनच. एक दादलो तिचो भक्षक जालो देखून दुसऱ्याक तिचो रक्षक जावचेंच पडलें. एक भोगपाची वस्तू म्हणूण तिचे कडेन पळोवपाची परंपरा सुरू जाली. तीच अजुनय समाजांत तशीच दिसून येता.

उपभोगाची वस्तू जाल्ल्यान तिच्या रूपक अदीक म्हत्व प्राप्त जालें. ती **Fair Sex** जाली. दादल्याचें देखणेपण हो उलोवपाचो विशय जायना. पूण बायलांचें रूप हो सगल्यांच्या उलोवपाचो विशय जाता. ते खातीर खासा बायलांच धडपडत आमतात. तिच्या बंदे पणाक गोंड नांवानी पाचारून तिची सुवात घराच्या चार वण्टी भितरच आडावन दवल्ली. तिका घराची घनीन थागयली. घरची लक्ष्मी मानून तिचे सुंदरतायेक सुजोवपाखातीर तिच्या आंगार वस्ती अलंकार चडोवन तिका आनीक बंदी केली. आवय म्हणूण तिचो दबाजो करून तिका देवतेच्या मखरांत व्हरून बसयली. आनी अशे-भशेन मनीस म्हणून तिचे अधिकार काडून घेवपाचो यत्न जालो. ती परमपूज्य आवय जाली, पूजनीय देवता जाली, पूण हाडामामाची मनीस उल्ली ना तिच्यांतल्या मनीसपणाच्या भावनांची राखण करपाची दादल्याक केन्नाच साबुद उल्ली ना. आनी हे भशेन ती सासणाची बंदी जाली ती अजुनय तातुंतली मेकळी जावपाची चिन्नां दिसनात.

खंयूय दंगे जावं मारामारी जाल्यार दादल्याक भंय आसता ताका कोणूय जिवानिशी मारीत म्हणू; बायलांविशीं भंय, तिका कोणूय पळोवन व्हरित म्हणू, तिचेर बलात्कार करीत म्हणू. समाजाची नदर बायलांकडेन पळोवपाची ही अशी. आनी अशे हे नदरेचें हांयस जावपांत खासा बायलांकय भुशण दिसप हीच खरी शोकांतिका म्हणची पडटा. परंपरेच्या लोखणी बेडयांकच अलंकार म्हणू मानपाची ही बायलांची वृत्ती बदल्लेबगर समाजांत बायलांचेर जातात ते अन्याय ना जावंक फावचे नात. जण एके बायलेकडेन सहनागरीक म्हणून पळोवपाची वृत्ती समाजांत निर्माण करपाचो यत्न जावंक जाय. तिचे वागणुकेचेर, तिच्या कार्याचेर घाल्ल्यो

परंपरेच्यो शिमो तोडून मोडून तिचें कार्यक्षेत्र दादल्यांइतलेंच व्यापक करपाचो समाजान प्रयत्न केलेबगर तिचें बंदेपण नश्ट जावपाची शक्यताय ना. आनी हें कार्य करपाक खासा बायलांनीच मुखार सरूंक जाय. बायल म्हणून न्हय जाल्यार मनीस म्हणू. तिणे अर्थीक नदरेन स्वावलंबी जावंक जाय. आपणाल्या पांयारच अर्बे रावपांत भोवमान आसता. रांदचे कुडींतलें काम तिणेंच करपाचें अशें दिसपाक तिच्या कारण ना. घरांतलें खंयचेंय काम घरांतलो कोणय मनीस करूंक शकता हे भूमीकेचेर दादल्या बायलांमदीं तडजोड जावंक जाय रांदन आनी भुरगे हेंच बायलांचें कार्यक्षेत्र म्हणपाचो काळ आज उरूंक ना. स्वावलंबी जिणेंतूच तिची खरी कर्तवगारी आसा हाचो तिका साक्षात्कार जावंक फाव.

बायलमनीस आज खंयच्या क्षेत्रांत ना ? पंतप्रधानापासून पुलिसामेरेन ती कसलेंय काम करूंक शकता हें आमी पळेतांव. ती डॉक्टर जाता, इंजिनियर जाता, प्रोफेसर जाता. ते भायर दादल्याचे बरोबरीन ती नोकरीय करता. मोट्या मोट्या हुद्यांचेर ती कामां केल्ली दिसता. पूण दादल्यांच्या प्रमाणांत तांचो आंकडो मात समाधानकारक ना. बायलांमदीं आमच्या भारतांत साक्षरतायेचे प्रमाण फकत शेंकड्याक २६ दिसता. तें वाडोवपाचो यत्न आतां खासा शिकिल्ल्या बायलांनीच करपाचो वेळ आयिल्लो आसा तांचे-मदीं आत्मविस्वाम जागोवंक जाय. दादल्यांची मिरासदारी सोंप-तली तेन्नाच बायलमनशेक जाग येवंक पावतली.

आयचे समाज रचनेंत दादल्याक उंचायेचे स्थान दिवपाची जी परंपरा दिसता ती खरी नैसर्गिक परंपरा न्हय. निसर्गाआड तयार केल्ली- नकली आसा हें सांगूंक नाकां. ताका कसलोच शास्त्रीक आधार ना. इतिहासाचीं पानां चाळ्ळ्यार दिसतात ते फकत अन्यायांचे दाखले. दादल्यांनी बायलांचेर केल्ल्या अन्यायांचे. हे अन्याय ना करपाक खासा बायलांनीच फुडें सरपाची आज गरज आसा. बायलांचो उद्धार करपाचें कार्य लेगीत, आज मेरेन दादलेच करीत आयले, हें कितें बायलांक भुशण न्हय. बायलांचो उद्धार बायलांनीच करपाची ताकद जोंमेरेन बायलांत निर्माण जावची ना तों मेरेन बायलांचें बंदेपण सोंपपाचें ना हे आनीक सांगपाची गरज ना.

नागरीक म्हणू दादल्यांचे बरोबरीन जगपाचो अधिकार बायलांनी खऱ्या अर्थान प्राप्त करपाची आज गरज आसा. दादल्या बायलांच्या लैंगिक भेदाचेर आधारून बायलांक कसल्योय सवलती दिल्यो जाल्यार लेगीत ताका खासा बायलांनीच विरोध करूंक जाय. बायलवर्गाचें अशें हें हीन करूंक पळेना आसतनाच दादल्या परस ती वेगळी आनी दुबळी अशी भावना अप्रत्यक्षपणान लेगीत वाडीक लागची ना हाचेविशीं शामनान जावं हेर संस्थांनी जागरूक रावंक जाय.

'तुमी आमची काकुळट करूं नाकात- तुमच्यो आमकां सवलती नाकात- आमकां आमचे ताकदेची, शक्तीची जाणवीक जाल्ली आसा- आमकां फकत समानतायेचो- सहनागरिकत्वाचो अधिकार भोगूंक दियात' इतलें हें समाजालागीं मागपाखातीर समस्त बायलजातीन मुखार सरपाचे दीस आयल्यात. तशें जायत जाल्यार बायलमनीस ही ह्या समाजांतची एक भोवच कर्तवगार आनी शक्ती-मान घटक म्हणू वावरूंक पावतली हातूंत इत्तरीय दुबाव ना -

वासवदत्ता

रचपी : शैलेश चं. राऊत देसाय

देखाव १ लो

(मथुरानगरी. पर्वणेचो दीस. रातचो समय. काली देवीच्या मंदिरांत आरतेचो वेळ. लोकांची झूड वासवदत्तेक पळोवंक. वासवदत्ता ही नगरेंतली सुंदर नर्तकी.

घांटी वाजतात. वासवदत्तेचो नाच चल्ला. नाच करीत करीत ती आरत दाखयता. लोकांचो बोवाळ कानार मारता.

म्हण्टा म्हणसर तिच्या हातांतल्यान आरत सुटून भुंयेर पडिल्ल्याचो आवाज. ' कितें जालें, कितें जालें ? ' लोकांच्या तोंडसून आयिल्लीं अजापाचीं आनी हुसक्याचीं उतरां. वासवदत्ता देवीच्या पांयांचेर कोसळटा.)

वासवदत्ता : देवते, माते, चुकलें हांव. म्हजी चूक पोटांत घे.

पुजारी : वासवदत्ते, हें बरें जालें ना. मातेचो तुजेर राग दिसता. तिका तुजी पुजा मान्य ना.

वासव : देवी, चूक जाली म्हजी. त्रिवार चुकलें. पुजारी, म्हज्या हातसून कितेंय वायट घडलां जायत जाल्यार माते मुखार हांव पोले फोडून घेतां- नाक घासतां. म्हाका हांगाच मातेच्या पांयांमरी पडून रावंदी. हांगा जमिल्ल्या लोकांक पयलीं भायर वचूंक सांगात.

पुजारी : तुका जाय जाल्यार वासवदत्ते, तुजेखातीर हांव देवतेलागीं क्षमे याचना करतां. (वासवदत्ता मान हालोवन नाका म्हणटा.) हांगा जमिल्ल्या भगतांनो, उपकार करून तुमी हांगाचे भायर वशात ? माता तुमचें बरें करतली.

(लोक देवळांतले भायर वचूंक लागतात कांय वेळान बोवाळ उणो जाता.)

वासव : पुजारी, तुमी म्हाका हांगा मातशें एकटें रावंक दिशात ? देवतेलागीं एकटुकेंच म्हाका अलोवपाचें आसा.

पुजारी : जशी तुजी अित्सा... हांव मातसो रावन येयन. (तो वता.)

(मुरलीच्या मुरांचो आवाज जाता.)

वासव : (कळवळ्यान) देवते, तुजो इतलो हो कोप कित्याक तें हांव जाणां. पूण म्हजें मन म्हज्या हातांत अडकून ना. तूं अन्तर्ज्ञानी... तुका खबर आसा सगळें... पूण घडलें ते अशे

... ..

(फ्लॅश बॅक. वासवदत्ता हातांत पणटी घेवन मंदिरा दिकान येत आसा. तिणें घाल्ल्या घुंगरांचो आवाज तिच्या पावलांचे चाली वांगडा निवळसाणेन पसवत आसा. किण्ण रात. गुड्डप्प काळोख. रातकिडिंचो मंद आलाप. पयशिल्ल्यान मुरांचो नाच चल्ला.)

काळखी रात आसून वाटेर पुनव कशी ओतता.

येता नगर सुंदरता सपन वासवदत्ता.

ताटांत नवो, लामणदिवो, चल्ली बाय देवळा

कानां-वेडी नाखापिली वज्रतिळो कपळा

आंगांत केळी कांडयेवरी मोडत वीज झेलता.

(म्हणसर कित्याचेर तरी तिचो पांय पडटा आनी ती थारता. पयशिल्ल्या गिताचे सूर हळूहळू विरतात. मिणमिणट्या आनी थरथरिल्ल्या दिव्याच्या उजवाडान ती सकयल पळता.)

वासव : कोण ? कोण तुमी ? (वाटे कडेक न्हिदिल्लो उपगुप्त उठून बसता.)

उपगुप्त : पांयाक तुमच्या लागलें बी ना मूं देवी ?

वासव : तुमी..... तूं भिक्कू ? तूं हांगा उक्ताडार जमनीर न्हिदिल्लो ?

उपगुप्त : पृथ्वी म्हजी माता. मातेचे मांडयेर विसव घेतलो जाल्यार तातूंत अजाप कित्याक दिसूंक जाय ?

वासव : (ताच्या रुपाक नियाळून पळता आनी मोहीत जावन) भिक्कू, तुजें नांव कितें ?

उपगुप्त : उपगुप्त. कित्याखातीर विचाल्लें देवी ?

वासव : भिक्कू ! देवान तुका इतलो कोमल देह दिला तो कितें हे फातरे भुंयेचेर उडोवपा खातीर न्हय.

उपगुप्त : देवी, हो म्हजो देह तेच मातयेचो घडला जिची ही पृथ्वी घडिल्ली आसा मागीर घट आनी मोव ही भेद उरपाचें कारण कितें ?

वासव : भिक्कू उपगुप्त, नर्तकी वासवदत्ता तुजे विद्वत्तेमुखार, ज्ञाना मुखार मस्तक वागयता. चल तर म्हजे वांगडा. म्हाका तुजे कडल्यान ज्ञान प्राप्ती करपाची आसा. आयची रात अतिथी जावन तूं म्हजेर ये. (उपगुप्त नेटान उठून तिचेमुखार उबो रावता. वासवदत्तेची मुद्रा एके नदरेन तो पळेत रावता. तिच्या दोळ्यांक दोळे लामनाफुडें ताच्या तोंडावयले भाव बदलतात.)

उपगुप्त : नर्तकी, भोगाचे तानेन पेटिल्ले तुजे मुस्कार सांगतात, तुका ज्ञानाची इल्लीय गरज ना. वासनेन भुकेल्ले तुजे दोळे म्हाका आपोवपाक लागल्यात. असल्या निमंत्रणाचो स्वीकार हांव कसो करूं शकन ? (निमाणें वाक्य सोंपयतना तो अचकीत एक पावल फाटीं सरता त्याच खिणाक वासवदत्ता एक पावल फुडें उडोवन ताका सांगता)

वासव : फाटीं सरूं नाका भिक्कू, फाटीं सरूं नाका. म्हजे बरोबर चल. आयचीच रात. आयचे रातीं म्हाका तुजी खुबूच गरज आसा. (ह्याच खिणाक कुपांचो गडगड आनी विजेचो कडकड सुरू जाता.) भिक्कू, आयक, पळे. कुपांचें काळीज लेगीत कशें पाझरलें पळे ! विजांनी आमचे वाटेन उजवाडाची माळ लकलकायली. म्हज्या मनाचे उले तुका कांयच आयकूं येनात ? ह्या नगरांतली स्वॅश्ट सुंदरी तुजेलगीं मागता ताचें तुका कांयच ना ? तुज्या, एका भिक्कूच्या प्रण्याची ती भीक मागता ताचें तुका कितेंच मोल ना ? उलय, भिक्कू उलय.

उपगुप्त : देवी, वर्णान हेच घटकेक शिवर दिवन तुज्या मनाक थंडाय हाडल्या. तेन्ना तुजे वासनेक आळाबंदा हाड. ह्या अथांग मळबांतल्यो सर्वसाक्षी विजे तुका सांगूंक सोदतात, देवी, ह्या धर्मपुताक आडवाटेन व्हरपाचें पातक करशी जाल्यार सगळ्याक अधर्माचें खातोण जावपाक इल्लीय कळाव लागचोना. भगवान बुद्ध देवाचें सनातन कार्य खंडीत जातलें. म्हणून देवी, तूं तुजें मन सैल सोडूं नाका-ताका लगाम घाल आनी म्हजी-वाट सोड-चल्लो हांव . . . . . (उपगुप्त बुद्ध सरणं गच्छामी, धम्म सरणं गच्छामी, संव सरणं गच्छामी म्हणत चलूंक लागता ;)

वासव : राव . . . . . भिक्कू राव . . . . म्हजी तुका इल्लीय काकुळट करीन दिसना ? म्हज्या घरा तूं येवचोना ? म्हजे म्हऱ्यांत तूं येवचोना ?

उपगुप्त : देवी, दिसता . . खऱ्यानीच तुजी म्हाका काकुळट दिसता. तुजी काकुळट दिसता म्हणूनच हांव तुका उत्तर दितां, एक दीस हांव तुजे म्हऱ्यांत येतलोंच येतलों. पूण तो दीस आज न्हय. पावस सुरू जाला आनी म्हाका खूब पयस, काशी-क्षेत्राक वचपाचें आसा. सोड म्हजी वाट ! (परतो विजांचो आनी कुपांचो कडकडगडगड सुरू जाता आनी उपगुप्त बुद्ध सरणं गच्छामी, धम्म सरणं गच्छामी . . . . म्हणत वता. परतो देवळांतलो देखाव . . . .)

वासव : देवी, सांग, तूच सांग, सुंदरकायेकडेन सुंदरकायेचें मिलन करपाची वान्ता धरली जाल्यार ती कठोर करणी जायत ? म्हजें मन म्हज्या हातांत उल्लें ना. त्या देखण्या भिक्कून म्हाका भूल घाली. हांव तुका विसरलीं- तुज्या मुखाचेर म्हाका म्हजो भिक्कू दिसूंक लागलो. म्हजें मन थाऱ्यार उल्लें ना. आनी ते धुंद धुंवळें नृत्यांत आडखळ हाडलो तालाचो बेताल जालो- पांय थरथरले आनी हातांतली आरत गळसणली. तुजो अपमान नकळटां घडलो. देवी, म्हाका

क्षमा कर-देवी क्षमा कर, म्हजी चूक पोटांत घे.

देखाव २ रो

(काशीक्षेत्र. रस्त्यां व्शीक आशिल्ल्या एका पेडा मुळांत उपगुप्त बसला. भोंवतणी लोक जमल्यात आनी तांकां तो प्रवचन दीन आसा.)

उपगुप्त : राजपुत्र सिद्धार्थ- गौतम परिव्रजा धारण करून अख्ये मानवकुलयेक मुक्ती मेळोवन दिवपाखातीर- सर्वसंग परि-त्याग करून बुद्ध जालो. घराचो आनी राज्याचो त्याग करून गेल्ल्या सिद्धार्था फाटल्यान राज्याचो वारस कोण हाचो दुवाव यशोधरा देवीक आयलो. ती तशीच उठली. तिणें राहुलाक बरीं उंची भरजरी वस्त्रां घालीं, ताच्या आंगांत हिरामाणकांचीं भूशणां घालीं आनी पुताक तिणें म्हळें... ' बाबू, कपिलवस्तू नगराभायर लुंबिनीच्या उजवनांत श्रमणांचो एक जोमो रावता. तांतलो मुखेल श्रमण आसा तुजो बापूय. ताजेलगीं वच.' पूण मदींच राहुल तिका आडावन म्हणूंक लागलो, ' माते, राजा शुद्धोधन हो तर म्हजो तात. मागीर हो मुखेल श्रमण कोण ? हांव ताका वळख लेगीत ना.' हें आयकना फुडें यशोधरेच्यो दोळ्यांकडो दुकांनी उपाट भरून व्हांवूंक लागल्यो. राहुलाच्या उलोवण्यान ती खासावीस जाली. तशीच ती भितर आपणाल्या म्हालांत गेली आनी तिच्या मंचकामुखार वणटीर आशिल्ली प्रतिमा हाडून राहुलाक दाखयत तिणें म्हळें, ' बाबू, पळे हो तुजो बापूय. श्रमण जावचेपयलीं राजा भेसांत आशिल्ली ताची प्रतिमा.'

' पूण माते, ही तर आसा राजाच्या भेसांतली प्रतिमा. श्रमणाच्या भेसांत आशिल्ल्या म्हज्या ताताक हांव कसो वळखतलों ?'

यशोधरा परती भितर गेली. आनी श्रमण जाल्ल्या गौतमाची दुसरी प्रतिमा हाडून पुताक दाखयत तिणें म्हळें, ' ही पळे, तूं म्हणटा ती ही प्रतिमा. हो श्रमण तुजो तात.'

दोनूय प्रतिमांकडेन राहुल एकासारको- एके नदरेन पळोवंक लागलो. आपलो तात आनी भिक्कू कसो हाचें कुवाडें ताका सुटून सुटना जालें.

म्हऱ्यांतच आजो शुद्धोधन आशिल्लो. ताणें म्हळें, ' हय, तुजी आवय सांगता तें खरें. पळे, तुज्या बापायसरीं वच आनी राजवैभवाचे संपत्तिचो आनी राज्याचो वारशी हक माग.'

आत्रयेचे सांगणेप्रमाण राहुल रोखडोच नगराभायर आशिल्ल्या लुंबिनी उपवनांत गेलो. ती दनवार आसली. जेवणा उपरान्त सगळे श्रमण भायर रुखांचे सावळेंत विसव घेताले.

' भंते ' राहुलान भौच नमळायेन त्या श्रमणांक वंदन केलें उपरान्त मात वरसां पिरायेचो तो राहुल मोटे धिटायेन तांचेपसून जायतें पयस आशिल्ल्या एका त्रिपळा रुखामकयल

ध्यानस्त बशिल्ल्या म्हाभ्रमणालागीं गेलो आनी ताची समाधी भंग करून ताणें ताका लेखून म्हळें, 'भवंत, तुमी म्हजे तात, जल्म दिवपी बापूय आसात. तुमी ह्याभ्रमण जाले. राजा शुद्धोधन आतां इल्लो इल्लो करून जाण्टो जायत वल्लो. तांचे उपरान्त ह्या शाक्यांचो वारस कोण? हांव तुमचो पूत. तुमी आतां म्हाका जाण्ट्यांनी दवरिल्ले संपत्तिचो वारशी हक दियात.'

त्या मात वर्सांच्या कुंवराक गौतम बुद्ध अक्कासारको पळेतच रावलो. ताची समाधी भंग पाविल्ली म्हणून तो उठलो आमी पयस आशिल्ल्या एका शालरुखा दिकेन वचूंक लागलो. ताचे फाटल्यान राहूलय वचूंक लागलो. सगळ्या भ्रमणांच्यो नदरो त्या दोगांचेर थीर जाल्ल्यो. पूण कोणाकच त्या भुरग्याक आडावपाचो धीर नालो ना. भगवान बुद्धांचें चित्त मात इल्लेंय ठळूंक नाशिल्लें. राहूल कसोच आपलो हट सोडूंक तयार नासलो. बापायच्या वस्त्राक घट धरून तो तितलोच थीर उबो राविल्लो. बुद्धान अखेरेक एक फावट भिक्कूकडेन पळेलें आनी तांकां लेखून ताणें म्हळें, 'भिक्कूनों, हो राहूल म्हजो पूत. म्हज्या राज्याचो वारशी हक मागूंक आयला तो. हांव ताका म्हजो खंयचो वारशी हक दिवं?'

हें अशें विचारताफुडें सगळे भ्रमण चकासूर जावन मीन्यानी एकासारके पळेत रावले. (उपगुप्ताचें हें सांगप आयकून लोक शोकगस्त जाल्ले दिसतात.)

उपगुप्त : ही नश्वर कूड घेवन जल्माक आयिल्ल्याक आसक्तिचें दुख्ख आसता. गौतमासारको राजकुंवर खऱ्या सुखाचो सोद लावपाक जेन्ना सगळीं बधना सोडून मुक्त जाता तेन्ना खरें सुख खंय आसा तें ताका दिसून येता. ही कूड आमकां देवान दिल्या ती संवसाराच्या कल्याणाखातीर झरोवंक- भोगांत गुल्ल रावंक न्हय. हेंच तें बोधितन्व. बुद्धं सरणं गच्छामी... धम्मं सरणं गच्छामी... संघं सरणं गच्छामी...

(भोंवतणीं जमिल्ल्यांतली एक बायल उठून थेट उपगुप्तासरीं येता आनी ताच्या पांयांचेर नतमस्तक जाता.)

उपगुप्त : उपाट आयुश्य प्राप्त जावं तुका. देवी, तूं कोण? व्हडा कळांतली दिसता.

श्रीमती : हय. नगरशेट धनराजाली घरकान्न हांव.

उपगुप्त : देवी, तुज्या तोंडार दुख्खाची सया मारता ती कित्याक लागून ?

श्रीमती : कितें सांगूं भ्रमण ! मीर्गाचें नखेत्र लागता तेन्ना पयस पयस परदेशाचे यात्रेक गेल्ले लोक आपआपणाल्या घरा परतूंक लागतात. पूण म्हजो धनी आतांच परदेशाचे यात्रेक भायर सरला.

उपगुप्त : अशें कितें जालां ? कितेंय गरजेचें काम ?

श्रीमती : तांचें खंय गरजेचें काम मथुरेक आसा. थंय ते गेल्यात.

उपगुप्त : मथुरेक ?

Mavelcar ENTERPRISES

Head Office : Ganesh Prasad, Dr. A. Borkar Road,

PANAJI-GOIA 403001

Phone : Offi. : 5362

Grams : PUPONA

Resi : 3287

For your requirements in :

PLYWOOD, LAMINATES, REGENCY CERAMIC
FLOOR/WALL TILES, BLOCK BOARDS, HARD BOARDS

BRANCHES :

- 1) Fatima Chambers, Near Woodland Hotel,
Margao-Goa -03601
- 2) 11, Vatsalya Apartments, Agakhan Rd.
Pajifond, Margao-Goa 403 601
- 3) 4, Vaman Smriti, near Laxmi Narayan Temple,
Mapusa-Goa
- 4) 5, Bandekar Building, near Canara Bank,
Ponda-Goa 403401

श्रीमती : हय. नर्तकी वामवदत्तेचें दर्शन घेवंक ते गेल्यात.

उपगुप्त : कोण वासवदत्ता ? (अजापान पळेंता आनी निशेंता.)

श्रीमती : हय. कोण धनाखातीर धडपडटात जाल्यार कोण रूपाखातीर !

उपगुप्त : खरें तुजें म्हणणें देवी ! वासवदत्तेक रूप आसा. तसोच रूपाचो तिका गर्व आसा. तिचे लागमार पाविल्ल्याचें भस्म जालें ना जाल्यारूच अजाप !

श्रीमती : खरेंच ?

उपगुप्त : मृगजळाफाटल्यान लागिल्ल्याक पश्चत्ताप जाताच. तुजो धनी शाणो जावन परततलो. देवी, आतां ताचो हुसको करीत बसपांत कांयच अर्थ ना चलान तर... खुबूच वेळ जालो... बुद्धं सरणं गच्छामी ... (वतात.)

देखाव ३ रो

(वासवदत्ता आपणाल्या म्हालांत चित्तेस्त बसल्या. पयशिल्ल्यान गाण्याची लकेर कानार येता.)

तुजेविणें हांव वनवापी
ताट पुखाचें आसून भरिल्लें
सदांच हांव उपाशीं
आज म्हाका जर पडटी चंत्रां
लागता पिशें दशदिशिच्या भंवरां
आसून सगलीं भांगरां शिंगरां
तूं नासून उकाशी
तुजेविणें हांव वनवासी

वासवदत्ता : केन्ना केन्ना विलाम, सूत्र, वैभव ह्यो गजाली जडगुळो भार जावन मनश्याक कश्टायतात तशेंच म्हजें जालां. म्हज्या दोळ्यांच्यो पातयो हुसक्याचे ओलसाणीन केन्नाच चिप-चिपल्यो नात. मागीर आतांच त्यो अश्यो कित्याक जाल्यो ? प्रेमान ? काळजांत खंय तरी दुख्खाची वेदना घोंट घेत आसा. खंय तरी म्हज्या सुखाच्या आंगणांत मिठा खडो तेवूंक लागला. प्रेम ! प्रेमान तकली मळबांत भोंवड्यो काडटा. पांय अच-लय हवेंत फिरतात. दोळ्यांत दीपरदनां पेटटात. बोठांत हांमो खेळूंक लागता. आनी मनांत उत्फुरक्यांनी खोशी नाच नाचता ! तेन्ना हें प्रेम तर न्हयच मागीर कितें ? राग, दुस्वास बी संचरला काय कितें म्हज्या काळजांत ? (भित-ल्ल्यान एक चाखर येता.)

चाखर : देवी, दुज्या दर्शना खातीर लोकांच्यो झुडी लोटल्यात घरा-भायर. काली देवीच्या मंदिरांत वचपाचो वेळ जाला न्हय ?

वासव : खऱ्यानींच... पूण आज बरें दिसना म्हज्या जिवाक. तेन्ना खंयच भायर सरपाचें ना म्हाका. तूं वच आनी पुजाऱ्याक ही सांगणी कळीत कर.

चाखर : बरें आसा. पूण देवी, एक कोणसो भायर येदोळसून तुज्या दर्शनाखातीर तिश्टत आसा. काशीक्षेत्रामावन आयला खंय.

काशीचो नगरशेट

वासव : काशीचो नगरशेट ? (मनांत तिच्या कितें तरी येता. त्या विचाराच्या नेटार) बरें आसा. धाड तांकां हांगा (चाखर वता) हें एक बरें जालें. म्हज्या मनांतलें मोड थंडावपाक कितें तरी मार्ग सुचना जाल्यार पळोवंचा. (धनराज येता. तिका प्रणाम करता वासवदत्ता ताका बसूंक खुणायता)

धनराज : (मनांत) कितली मुंदर ! सगिची अप्सराच- हे धर्तरेचेर अवतरल्या. वा S वा S वा S (उकतेपणान) देवी, हांव काशी नगराधीपती धनराज शेट... तुका प्रणाम करतां. आनी ही म्हजी एक ल्हानशीच भेंट तुका अर्पण करतां. (हिरे-पाचुंचो हार तिका दिता.

वासव : आहो ! कितलो सोबीत मुंदर हो हार. कितली अप्रुपाची वस्त. धन्यवाद तुमकां, नगरशेटी. तुमी आयज मेरेन खूब संवसार पळेला आसतलो !

धनराज : पळेला, जायतो पळेला. आनी दिमतालें आनी आनीक पळोवपासारकें कांयच आसचेंना. पूण म्हजी चूक म्हाका आतां कळून आयल्या. आनी दिसूंक लागलां, म्हाका अजुनय जायतें पळोवपासारकें आसा.

वासव : नगरशेटी, तुमी जितलें आजवेर पळेलां तितल्यांतच सूख माना. उत्सुकतायेक आडावणांतूच शाणवण आसा. अती उत्सुकताये फाटल्यान लागल्यार केन्नाकेन्ना माती पदरांत पडटा. आनी मनीस तातुंतच सोंपता.

धनराज : नर्तकी, मनशाची जीण ही अखेरेक सोंपपाचीच. मागीर सोंपता ताची भिरांत कमली ? नर्तकी, हांव आयज हांगा आयलां तान भागोवंक. व्हजी ही तान तूं थंड करशी मूं ?

वासव : नगरशेटी, थंड जाता ती तान न्हय. तान म्हळ्यार पियेवप. (म्हणसर भितल्ल्यान सोऱ्यान भरिल्ले पेलें येतात) घेयात. आयज तुमी ह्या घरचे सोयरे. जावं दी तुमच्या मनासारकें. (पियेतात) नगरशेटी, दिव्या भोंवतणी धुंवतात त्या पिसोळ्यांवरी पुराय दादले म्हजे सुंदरकाये भोंवतणी जळूंक आनी मळूंक येतात.

धनराज : नर्तकी, समजलों तुज्या म्हणण्याचो भावार्थ. पूण ध्यानांत दवर. ह्या नगरशेट धनराजाक फुडें घाल्लें पावल फाटीं काडपाक केन्नाच जमलेंना. ह्या संवसारांत कितेंच मेळनाशें ना. हांव धना फाटल्यान लागलों, आयज धन म्हणेर राशिनी ओतता. म्हजी दासी कशी वावुरता. इतलेंच न्हय तर तें हांव राजामहाराजांकय जाय तेन्ना दीत आसतां. तेन्ना म्हजी संपत आनी शक्त हाचो ठाव घेवपाचो यत्न करूं नाका माग, तुका जाय तें माग. तुज्या पायांवरी ते आयलेंच म्हण समज. पूण म्हजी एकच इत्मा, तुजें म्हजी तान भागोवंची पडटली.

वासव : हांव जें कितें मागन तें तुमी दितात ? उतर फाटी घेवंचे ना मूं ?

धनराज : उलयता त्या उतराचोय हांवूच, धनी आसां हें ध्यानांत दवर.

वासव : काशी क्षेत्राक तुमचीं कितलीं तरी भवनां आसतलींच.

धनराज : तीं भवनां जाय तुका ?

वासव : सगळीं नाका. एकूच.

धनराज : खंयचें जाय तें सांग. हांव रावता तें, गंगेच्या घाटार आमा तें काय हेर दुसरे कडचें ? सांग सांग.

वासव : एके अटीर हांव हें दान घेतां. काशीक सावन परतें येसर म्हाका तुमचीं खंयचींच बंधनां लागू जावंक जायना, तरच. मान्य आसा ?

धनराज : (मातसो यवजणेंत) अवश्य !

वासव : तशें जाल्यार गंगा घाटार आशिल्लें भवन हांव तुमचे कडेन मागतां.

धनराज : पावलें. नर्तकी, म्हज्या उतरावरी तुजेंय उतर तूं विसरचिना अशें हांव मानतां. वचं आतां ?

वासव : बरें तर येयात.

देखाव ४ थो

(काशी. गंगेतटावयल्या भवनांत वासवदत्ता तपस्विनी जावन ध्यानस्त बशिल्ली दिसता.)

वासव : काशी ध्याननगरी, तुका म्हजो प्रणाम ! म्हजी तळमळ तुज्या ध्यानांत आयल्या जातली. गंगे माते, म्हज्या मनची अत्रुप्त इत्सा तूं फळाक हाडटली काय ना ? ज्या रुपा फाटल्यान लागिल्ल्यान हजारानी मनश्यांक व्यथा भोगल्यात त्या रुपाकच व्यथा भोगपाचो प्रसंग आयिल्लो आसा. श्रमण उपगुप्त, तुजे बगर म्हजें जीवन सुकून वचून सामकें चोथो जालां. ओलसाणिचो ताचेर शिवर सोडलेबगर तें चंवळूंक पावचेंना हें कितें हांवें सांगूं नाका. (इतल्यांत धनराज येता. ताका पळोवन) प्रणाम नगरशेटी !

जमनीचेर बसपाक तुमकां त्रास तर जावंचेना मू ? म्हजें बसप, उठप, न्हिदप सगळें आतां हे धर्तरेचे मांडयेंर !

धनराज : (अजापान) हे असलें कसलें वैराग्य घेतलां तुवें ?

वासव : भोग विलासाची राणी ही वासवदत्ता अज त्याग वैराग्याची दासी जाल्ली पळोवन तुमकां अजाप दिसपाचेंच.

धनराज : तें बरें आसा पूण म्हजी इत्सा भागोवपाचें उतर दिवन ही कमली अवदना तुवें आडायल्या तेंच समजना.

वासव : वासवदत्तेक फटी सांगूंक येना. ती काशीक आयल्या ती आपल्या देवाची प्राप्ती करूंक.

धनराज : समजलें. वासवदत्ता काशीक आयल्या ती देवाचें भजन करूंक म्हण. पूण नर्तकी, तें काम इतलें सोपें न्हय. तुज्या दोळ्यांत थण्डसाणिची जोत परजळपा वांटयाची थंय खर वासना पेटिल्ली दिसता. तुज्या सुखत्यागांत गंभीरताय तर

दिसच ना. परतें खोशयेचे उत्फुरके उसळटात अशें दिसूंक लागता.

वासव : जण एके साधने फाटल्यान इत्सेची धार आसचीच पडटा.

धनराज : जायत. पूण ह्या अस्त्रांनी तुजें रूप तर फुटून भायर सरूंक लागलां. हे सुंदरतायेन तुजी साधना ना नपशात जातली. तेन्ना ह्या मार्गाफाटल्यान तूं लागूं नाका.

वासव : नगरशेटी, होच मार्ग म्हाका उचीत दिसता.

धनराज : तशें जाल्यार भिक्षू-भिक्षूणिच्या जथ्यांत तुवें गेल्यार बरें जावंचेंना ? ती पळे त्या उपगुप्त श्रमणाली खोंपटी. घाटार आसा. थंयच तुका थंडाय मेळटा जाल्यार पळे. हांव वतां. पूण याद धर, तुका हे संवंग चड वेळ झेपचेंना. (वता.)

(उपगुप्त आपणाले खोंपटे भायर येता. तोंडातल्यान म्हणीत आसता बुद्ध सरणं गच्छामी . . . . बी. कोण तरी एक मनीस थंय येता.)

मनीस : श्रमण, प्रणाम करतां.

उपगुप्त : उपाट आयुश्य जावं.

मनीस : भगवान, आमकां ज्ञान प्राप्त करूंक जाय.

उपगुप्त : दया करात. मनीसकुळयेची सेवा करात. भेदभाव ना करात. आनी सगळ्या जीवप्राण्यांक सारके लेखात.

(उपगुप्त खोपटेंत वता. म्हणसर भायल्यान वासवदत्तेचो आवाज आयकूंक येता. बुद्ध सरणं गच्छामी, धम्मं सरणं गच्छामी, संघं सरणं गच्छामी . . .)

वासव : (भितर सरून) श्रमण उपगुप्त, ही पळे हांव तुमच्या संघांत आयल्यां. नाका म्हणूं नाका. (उपगुप्ताक अजाप जाता. ताच्या दोळ्यांतल्यान दुकां येतात.) श्रमण, तुज्या दोळ्यांत ही दुकां कित्याक ?

उपगुप्त : देवी, तुजे हे अधोगतीक निमित्त हांव जालों म्हण दुख्ख जाता.

वासव : कितें म्हणटा तूं हें भिवकू ? म्हजेकडेन पळे ती म्हजी मथुगा नगरी सोडून, मुखां, धनसंपत पुराय सगलें सोडून तुजखातीर हांव हांगा काशीक तपस्या करूंक आयल्यां भोग-विलास सोडून संयम विवेकाची जीण सारूंक आयल्यां आनी हाका तूं अधोगती म्हणटा ?

उपगुप्त : देवी, तूं मथुरेक परती वच. काशीक येवन तुवें म्हान चूक केल्या.

वासव : ना भिवकू, तुज्या प्रेमान म्हाका हांगा ओडून हाडलां. तुजखातीर हांव मरण लेगीत हांसत झेलीन.

उपगुप्त : नर्तकी, म्हजेर प्रेम करता अशें तूं सांगता आनी म्हाका वश करूंक सोदता. पूण तुका खबर ना, प्रेम हें दुसऱ्यांक वश करपाखातीर नामता आपणाक विसरपाखातीर तें करचें पडटा. कित्याक ही तुवें तुजोच छळ मांडला ?

वासव : म्हजी म्हाकाच हांव छळूंक शकतां ?

उपगुप्त : हय रुपाचो आनी जूवानपणाचो जंवर तुका विसर

पडचो ना तंबर विरागी जावप तुज्यान कदापी शक्य ना.
भोग आनी विलास हांचीच तू दासी उरतली.

वासव : हेच खातीर हांव तुजे म्हऱ्यांत आयल्यां, भिवकू. कर म्हजी
काकुळट आनी दवर तं म्हाका तुज्या पांयांसरीं. तुजें ज्ञान
म्हाका दी. म्हाका सर्वस्वी तुजीच कर.

उपगुप्त : दुसऱ्यांक आपणावंक सोदता ती तूं कोणाचीच जावं
शकचिना, देवी बरें आसा. आतां म्हाका हांगाच्यानय
दुसरे कडेन वचचें पडलें. (उठून उबो रावता.)

वासव : खंय वता तूं भिवकू ?

उपगुप्त : काशी सोडून. दिशिल्लें हांगा निश्चित कार्य करतलों-

वासव : (ताचे पांय घट धरून ताका आडायता.) हांव तुका
वचूंक दिवची ना. राव, हांगाच राव. तुजी हांव सेवा कर-
तलीं, पुजा करतलीं- तुका शरण वतलीं.

उपगुप्त : (तिका उठोवन) नतंकी, हांवें तुका सांगलां, तूं खासा
आपणाकच फटयत आसा. आज तुका म्हजी गरज ना. जेन्ना
ती खऱ्यांनीच लागतली तेन्ना-हांव तुका वचन दिवन सांगतां-
तुज्या आपोवण्याबगर हांव तुजेसरीं येतलों. (उपगुप्त
वता.)

वासव : (ताचे कडेन किवाट्यान पळोवन) इतलो अहंकार ! आनी
इतलो म्हजो तिरस्कार ! हांव खंय म्हजें म्हाकाच फटयत
आसां. खरेंच, म्हजे म्हाकाच हांव फटयत आसलीं. इतलो
मदांध भिवकू ! हाचे हातापायां पडलीं. कितली अधोगती
म्हजी ! (पिशांवरी मोट्यामोट्यान हांसता.) बरें आसा.
वासवदत्ता केन्नाच हार खावचो ना. केन्नाच ना. वासवदत्तेंत
कितें ना ? शक्ती आसा, तरणेंपण आसा, रूप आसा. ह्या
रुपाचो मांडटां आतां बळजार (परतें हांसून) या धनिकांनो,
तरनाट्यांनो, राजा-म्हाराजांनो, घेयात, भोगात हें रूप-
हें म्हजें तरणेंपण-लुटात-मन मानत तितलें लुटात, पोड
भरसर लुटात.. (परती मोट्यामोट्यान हांसता आनी-)

(पांच वरसांचो काळ सोंपला हें दाखोवपाखातीर
पांच फावटी सुरांची ल्हारां आयकूंक येतात. वासवदत्ता
मथुरा नगराभायर मळाचेर उक्ताडार कुथमणत पडल्या.
तीनसांजचो वेळ.)

वासव : (दुखण्यांच्यो वेदना सहन जायना जावन) ऊं ऊं...
ऊं... (इतले म्हणसर ' बुद्धं सरणं गच्छामी ' चो आवाज
लागीं लागीं येता. चौथ्यांटांनी थण्डाय. ताका लागून ते
चरण उठून दिसतात. आवाज लागीं येता आनी वासवदत्ते
लागसार थारता. उपगुप्त वासवदत्तेची तकली आपणाले
मांडयेर घेता आनी तिच्या तोंडांत उदक घालता.)

वासव : (पिरंगत) हे दैवफुटके बायलेची काकुळट करपी कोण
तूं हो असो ?

उपगुप्त : देवी, शान्त. हांव तो उपगुप्त.

वासव : उपगुप्त ! (आवाजांत खोशयेचो कांप) श्रमण, तूं
आयलो-

उपगुप्त : हय. पांच वरसां जालीं आमी मेळ्ळ्यार, न्हय ?

वासव : श्रमण, खूब उमरां आयलो तूं आज, हांव मरूंक पावल्यां
तेन्ना. पळे, पळे म्हज्या आंगाक जाल्लीं भगडां ! भोगाचें हें
फळ. कशी म्हजी दैना जाल्या पळे ! स्वैराचाराक शीम
उरली ना. मद, अहंकार- कसलो तर म्हज्या रुपाचो !
भिवकू, ह्या रुपानच म्हजो घात केलो. आनी ताच्या वांट्याचें
मेळ्ळें कितें ? हो रोग. वशाचो रोग- म्हारोग. लोकांनी
किस्पटावरी भिरकावन नगराभायर उडयल्लो हो एका
काळचो सुंदर आनी तरणो देह ! पळे, भिवकू पळे, म्हाका
खूब पच्छताप जाला. पूण खुबच उमरां... पूण भिवकू,
आतां म्हजेकडेन कांयच ना, म्हजी कोणाक गरज ना...
अश्या वेळार तूं कित्याक आयला ?

उपगुप्त : देवी, आज तुका म्हजी खरी गरज आसा. (दोळे उक्ते
करून ती उपगुप्ताक पळेता आनी तिच्या तोंडार मंद
हाश्याची कोर झळकता.)

(उपगुप्त तिच्या भगडांक गंधाचो लेप लायता आस-
तनाच खेळ सोंपता.)

✽ ह्या खेळांतलीं दोनूय गितां स्व. बाकीबाब बोरकार हांचीं
आसात

हॉटेल कीर्ती

बार आनी रिश्टारंट

रावपाची आनी जेवणाखाणाची
भोव बरी वेवस्ता.

अॅर-कंडिशनड कुडी मेळटात

निरंकाल मार्ग,

फोंडें-गोंय ४०३४०१

धनी : विश्वनाथ तु. प्रभु

कीर्ती जनरल स्टोअर्स

निरंकाल मार्ग,

फोंडें गोंय-४०३४०१

धनी : रुद्रेश स. प्रभु

धर्म आनी राजकारण

— सुमन्त केळेकार

पुर्विल्ल्या काळांत, रोमन साम्राज्यांत राजा हो आयचेवरी निखटो राजकी मुखेली नासतालो. धर्माचोय मुण्यारो तोच आसतालो. राजाक खासा देवाच्या मानाची सुवात आगिल्ली. देवाचे वतीन तो हे धर्तरेर व वुरता अशें मानताले. ताका लागून त्या काळार धर्म आनी राजकारण ह्यो दोन विंगड गजाली अशें कोणाकच दिस नासलें.

आपणालो सुत्रार्ती हेत सादपाखातीर अधर्मीक संकुचीत धर्म भावनेचो ज्या राज-कारणाखातीर उपेग करतात त्या राजकारणा पासून धर्मीक वेगळावपाची भौच गरज आसा, हें धर्मीक पाखो दिवपी लोकांनी ध्यानांत दवरुंक जाय. धर्मीक थळां राजकारणाचे अड्डे जाले जाल्यार धर्माची पवित्रताय ना जावपाक इल्लोय कळाव लागचोना.

भारताचे धर्मातीततेक खरें म्हळ्यार हे एक आव्हानच आसा.

धर्म आनी राजकारण ह्या दोनूय गजालींची मनशाचे जिणेलागीं इतली लागशिल्ली लागणूक आसा की इतिहासाच्या काळखंडांत तेचभशेन वर्तमान युगांत त्यो एकामेकांपासून पयसावल्यात म्हणपाचें खंयच दिसून येना.

वेव्हाराचे नदरेन पळेलें जाल्यार धर्म म्हळ्यार तातूंत दिल्ल्या तत्वांपरस त्या धर्माच्या नांवार चलतात ते आचारविधी हांचेरच अदीक भर दिवपाची सरसकट वृत्ती दिसून येता. एका धर्मांत सांगिल्ल्या तत्वांची दुसऱ्या धर्मांतल्या तत्वांलागीं तुळा केल्यार तांचेभितर म्हणपासारको कांयच फरक दिसचो ना. सगळ्या धर्मांतलीं तत्वां समाशिल्ल्याचोच माक्षात्कार जातलो. पूण वस्तुस्थिती पळोवंक गेल्यार तें चित्र वेगळेंच दिसता. धर्मा धर्मांमदीं भेदाचो खांची दिशिदिशीं रुंद जायत आसात म्हणपाचें दिसून येता. हाचें कारण, जण एका धर्माचे लोक धर्माकडेन पळेतना भौच संकुचीत भावनेन पळोवंक लागल्यात आनी ताका लागून तांची नदर आवाठान व्यापक जावंच्या वांट्याची दिसपट्टी अंदूक आनी अशीर जायत चल्ल्या म्हणपाचें खेदांत म्हणचें पडटा.

‘By religion I do not mean formal or customary religion but the religion which underlies all religions which bring us face to

face with our Maker.’ अशें गांधीजी म्हणटात तेन्ना तांचो धर्म, अनुचार म्हूण आमी पाळटां तो, जावं परंपरेन चलत आयला तो नासता. ज्या धर्मांत पुराय धर्माचो आस्पाव जाता असो तांचो धर्म. आनी असल्या ह्या धर्माचेर उबारिल्ल्या राजकारणाचो तांणी सदांच पुरस्कार केल्लो आसा. ते म्हणटात, ‘My politics and all other activities of mine are derived from my religion.’ पूण हें जालें धर्माचें एक भौच आदर्श रूप. मनशाच्या दिसपट्ट्या जीवनांत जो धर्म दिसून येता तो हो न्हय. खरें म्हळ्यार तें खऱ्या धर्मापासून पयसावल्लें पूण ताच्या नांवान चलिल्लें ताचें अधर्मीक संकुचीत स्वरूप. आनी ह्या असल्या संकुचीत धर्माचोच राजकारणाच्या कामांत आजमेरेन सदांच सगळे वापर करीत आयले हें सत्य लिपोवप शक्य ना.

पुर्विल्ल्या काळांत, रोमन साम्राज्यांत राजा हो आयचेवरी निखटो राजकी मुखेली नासतालो. धर्माचोय मुण्यारो तोच आसतालो. राजाक खासा देवाच्या मानाची सुवात आसली. देवाचे वतीन तो हे धर्तरेर वावुरता अशें मानताले. ताकालागून त्याकाळार धर्म आनी राजकारण ह्यो दोन विंगड गजाली अशें कोणाकच दिसनासलें फुडें जीझस आयलो आनी ताणे म्हळें, ‘Render to Caesar the things that are Caesar's and to God the things that are God's. धर्म आनी राजकारण

हांकां अंकापासून दुसऱ्याक परस काडपाचे दिकेन उडयल्लें हें पयलें उजू आनी बेस बरें पावल. धर्माचो राजकारणांत चुकिचो वापर जाल्ल्यान ताचेपासून जे वायट परिणाम जाल्ले दिसून आयले ताची जाणवीक जाल्ल्याचो हो पुरावोच मानचो पडटलो.

मदल्या युगांत म्हळ्यार १५ व्या शेंकड्यामेरेन युरोपांत रोमन कॅथलीक चर्चाची सत्या कमलेच आडमेळीबगर, कोणाचोच अंकूश नासताना जिणेच्या पुराय वाठारांत आपणालो शेक चलयतालो. पुराय चर्चाचो मुखेली रोमचो पोपमायब होच युरोपाचेर आपणाली सत्या चलयतालो. अध्यात्मीक नदरेन राजाच्या आत्म्याचेर पोपाची सत्या आशिल्ली; कित्याक तर पोपाचे नदरेन राजा म्हळ्यार सामान्यतायेन एक पातकी मनीस आशिल्लो. आनी हेरांवरी ताच्याय आत्म्याक मुक्तिची गरज आशिल्ली. हाका लागून पोपाचो अधिकार निखटो अध्यात्मीक गजालीं पुरतोच उल्लोना जाल्यार तो राजदरबारांतय गाजूक लागलो. पोप खासा राज्याच्या कारभारांत तोंड घालतालो. एकेतरेन पोपसायबाचें एक खाशेलें साम्राज्यच आशिल्लें अशें म्हळ्यार अतिताय जावंचिना. राजाक जितले म्हूण अधिकार लागू आशिल्ले ते सगळे वापरपाचें काम मात चर्च करतालें. १३ व्या शेंकड्यांत युरोपांतली तिसरो वांटो भूंय चर्चाच्या धनिपणाखाला आशिल्ली. चर्चान खासा आपणाले कायदे घडयल्ले. कायदे घडोवपीय चर्चाचेच लोक आशिल्ले. तिचीं न्यायालयां आशिल्लीं, वकील आशिल्ले. चर्चाचे कायदे सगळ्यांनी पाळपाचें बंधन आसलें. बऱ्याच्या नेटारय कायद्याची सक्ती जाताली. चर्चाचें धर्मीक न्यायमंडळ आशिल्लें. धर्म मानना त्या मनशाक पाखंडी थारावन देहदंडाची ख्यास्तय जाताली.

धर्मासंबंदान अधिकार प्राप्त करून घेवपी राजा-म्हाराजा आनी राजकी सत्या भोगूंक संवकल्ले धर्मगुरू अशे तरेचीं हीं दोन रुपां पळोनाफुडें इतिहासांत धर्म आनी राजकारण हीं एकामेकांपासून वेगळीं आशिल्लीं म्हूणपाचें खंयच दिसून येना.

भारतीय इतिहासांतय हाचे परस वेगळें अशें चित्र आसा म्हूणपाचें काय दिसना. हेर कडेन आशिल्ली तीच परिस्थिती हांगाय आशिल्ली. पुर्विल्ल्या इतिहासांतल्या राजा-म्हाराजांक बुदद दिवपाची जापसालदारकी धर्मीक मुणयांच्याची आसताली. ब्राह्मण राज्य करपी जाले असो काळखंडय मेळटा. वेदीक काळांत राज्य-कत्यांनी हिन्दू धर्माचो पुरस्कार केलो जाल्यार बुद्धकाळांतल्या सम्राटांनी बौद्ध धर्माचो प्रसार करपाचें धोरण आपणायलें. फुडें मोंगल आनी मुसलमान पातशाहानी सनातनी वृत्तीन कर्मठ धर्मीक घोरणाच्या आधारान दुसऱ्या धर्माच्या लोकांचो छळ करपाचें तंत्र उपकरायलें. महाराष्ट्रांतय गोब्राह्मण प्रतिपाळक शिवाजी म्हाराजाचेंच राजकी तत्वज्ञान सर्वमान्य जाल्लें दिसून येता. समर्थ रामदासा सारक्या संतानय धर्म आनी राजकारण ह्यो दोन वेगळ्यो गजाली केन्नाच मानल्यो नात. शीख आनी हेर संप्रदायांतय हाचे परस कितें वेगळें रूप आसा म्हूणपाचें दिसून येना. उपरान्त १६ व्या शेंकड्यांत अस्तमत्या युरोपांत धर्म-सुदारणेची चळवळ करून

प्रोटेस्टंट पंथाच्या लोकांनी पुरोहीत वर्गाच्या अधिकारा आड आनी तांणी चलयल्ल्या जुलमाक शह दिवंक बंड सुरू केलें आनी ताचो परिणाम फुडें असो दिसून आयलो की धर्मीक राजकारणांत जी सरळ तरेन रीग आशिल्ली ती तशी उल्लिना आनी राजकारणांतल्यान धर्मीक वेगळावपाखातीर पुराय प्रयत्न जाले धर्मीक राजकारणांत रिगपाची संद दिल्यार लोकशायेचे घुस्मटमार जावपाची भिरांत दिशिल्ल्यान धर्म ही व्यक्तिनिष्ठ बाब अशें थारायलें. अशे तरेन धर्माची राजकारणांतली मुवात तितली म्हत्वाची उरूंक पावलिना. इतलें आसुनय मंवसारांत आज्ञे अशीं कितलीं तरी राष्ट्रां आसात आनी नव्यान घडत आसात की तीं आपणाक खासा एका थरिल्ल्या धर्माचीं म्हूण पाचारपांत भूशण मानतात. आनी अशे तरेन मानवसमाजाचे विंगडविंगड कुडके करून विश्वशांतिचे वाटेत एक व्हड आडमेळ निर्माण जायत आसा.

१९७७ ह्या वर्सा स्वतंत्रनाय मेळयले उपरान्त भारतीय प्रजेन समाजीक आनी अर्थीक न्यायाचेर उबारिल्लें अशें धर्मातीत लोकशायप्रधान राष्ट्र मानून घेतलें. भारतावरी भौधर्मी, भौवंशी आनी भौभाशीक राष्ट्राक धर्मातीत (Secular) रचणूक मान्य केलेबगर दुमरी वाट नाशिल्ली. घटनाकारांनी हो गजाल वेन बरी ध्यानांत दवरून फाव ते तरेची घटनेची चौकट तयार करपांत यश मेळयलें. धर्मातीत राष्ट्राची वर्णना करतना डॉ. बी. आर. आंबेडकर म्हणटात, ' All that a secular state means is that this parliament shall not be competent to impose any particular religion upon the rest of the people.'

धर्मातीत म्हळ्यार जिणेकडेन पळोवपाचो तो एक पावंडो असो ताचो अर्थ जाता. परंपरेन चलना तो धर्म व्यक्तीगत आसता. व्यक्तीक जें तत्व सादोवंक जाता तें सांगपाचें कार्य परंपरीक धर्मान चलयलें. धर्मातीत वृत्तीक लागून व्यक्ती आनी समष्टी हांकां एकरूप करून जिणेचो पुरायन विचार करप शक्य जाता. ही धर्मातीत वृत्ती गतीशील (Dynamic) आसता. तिचेर समाजसापेक्ष संस्कार कल्क जातात. हे संस्कार एका थारायल्ल्या समाजापुरते सिमीत नामतात; तर ते अखल्या मानवसृष्टीक लागू जाल्ले आसतात.

समाजांतल्या घरदारान संपन्न अश्या वर्गांत धर्म हो नांवा-पुरतो, मध्यम वर्गांत मनां काचाबूल जातल्याची निशाणी म्हूण धर्माचो गालब जाल्यार तळावयल्या वर्गांत प्रथा म्हूण धर्माचें पाळप, अशें धर्माचें तरेकवार बदलपी सरूप समाजांत दिश्टी पडटा. ह्या पाळपांत तत्वीक विचारांपरस आचारविधीचेरच अदीक भर दितात हाकालागून धर्मातीत आमुनय घटनेंत सांगितलीं उद्दिष्टां सादयता आसतना कितल्या तरी विंगड विंगड अडचणींतल्यान वाट काडची पडटा. विघटन करपी शक्त आनी मुकुचीत निश्ठा हांकांलागून एकात्मतायेच्या कार्यांत आडखळ निर्माण जाल्लो आसा.

आपणालो सुवार्ती हेत भादवाखातीर अनल्या ह्या अधर्मीक संकुचीत धर्म-भावनेचो ज्या राजकारणाखातीर उणेग करतात त्या

म्हजे फाटल्यान

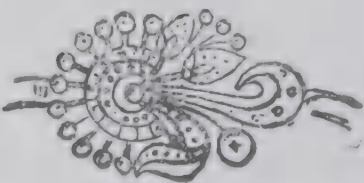
सट्ट करून फाल्यां गेलों जाल्यार
कोणाक कांय फालत जावचें ना
कोणाक सुतक लेगीत लागचें ना.

आयुष्यांत नांव जोडलें
मान-भोमान आनी दुडू जोडलो.
मोग कोणाचोच जोडलो ना.
कोणाक आपलो लेखलो ना.
लागीं आयिल्ल्यांक लेगीत
हो असो, तो तसो अशें म्हणून
पयस धुकल्ले.
म्हज्याकूय जे व्हड आशिल्ले
तांकां दुस्वासान पांयांक धरून
सकल ओडले.

आयज कोण म्हजें नांव घेना
कोणाक म्हजो अगडास जायना
कोण म्हाका मेळूंक येना
वाटेर कोणूय दिसलो जाल्यार
सादो 'हलो' लेगीत करिना

संवसारांत म्हजो असो
आयज कोण ना.
हांव कोण आशिल्लों हांवें कितें केलें
कोणाक कांयच खबर ना.

फाल्यां सट्ट करून गेलों जाल्यार
फाटल्यान म्हजें कांयच अुरचें ना
कोण म्हजो अगडास काडचो ना.

- शशी.

राजकारणापासून धर्मीक वेगळें करपाची भौच गरज आसा. हें
धर्मीक पाखो दिवपी लोकांनी ध्यानांत दवरूंक जाय. राजकी सुवायें
सादोवपाखातीर धर्मीक किजिलां उस्तून काडून, उज्यांत तेल घाल्लेवरी
तांच्यो भावना चाळोवन ताचेपसून वांकडे तरेन लाव सादपाची वृत्ती
सदची दिसून येता. तिका आडावण घालेबगर दुसरो उपाय उरूंकना.

धर्मीक थळां राजकारणाचे अड्डे जाले जाल्यार धर्मीची
पवित्रताय ना जावपाक इल्लोय कळाव लागचीना. स्वतंत्रताय
पयलिंच्या काळांत परकी सत्ये आड झूज खेळपाखातीर धर्मीक
थळांचो पालव घेतलो जाल्यार आज त्याच धर्मथळांचो स्वसत्येक
नमोवपाखातीर उपयोग करूंक लागल्यात. अमृतसरांतल्या सुवर्ण
मंदिरांतल्यो हालिंच्या वसांतल्यो घडणुको पळेनाफुडें ह्या संवसारांत-
ल्या नांवाजत्या अशा ह्या मंदिराची खलीस्थानी आतंकवाद्यांनी
शस्त्रांचो कोठी करून राजसत्येक जें आव्हान दिल्लें आसा ती देख
आमचेमुखार जितीजिवी तट्टटीत आसा. सामान्यतायेन प्रामाणीक
आनी कश्टी मनीस खऱ्या अर्थान धर्मीक वृत्तिचो आसता. पूण ताका
सुवायीं आनी संकुचीत धर्माची अफीण दिली जाल्यार ताचे वांकडे
परिणाम कशे जावंक पावतात हाचो अणभव आमी सद्या पंजाबांत
घेत आसात.

धर्माच्या नांवार अधर्मीक प्रवृत्तिची वाड जाल्ल्यान भारतांत
आज फोडपी आनी तोडपी शक्तिचें फाविल्लें दिसता. लोकशाहिचीं
पाळां घटमूट करपाखातीर जितलीं म्हूण धोरणां थारायलीं तीं
सगळीं फुकट वचचीं हे खातीर न्हयकारी शक्तिनी रान उठयल्लें
दिसता. स्वतंत्रतायेच्या सुम्हूतचिरच अखंड भारताचे कडके जावन
धर्मकोल्ल्यांचें फावता. आनी जांची कांय चूकच ना अद्या असंख्य
सामान्य लोकांक जीव वगडावचो पडटा. भाशीक प्रांतरचणुकेच्या
धोरणाक लागून राष्ट्रनिष्ठा म्हत्वाची काय प्रादेशीक निश्ठा ?
हांगा ह्यो दोनूय निश्ठा कसाक लागतात. प्रादेशीक आनी भाशीक
प्रस्नांक सामान्याभायरें म्हत्व प्राप्त जाता. वेंचणुकांच्यो ज्यो तरा
रुड आमात तांकां लागून जातीय आनी धर्मीक भावनांक ओतो
येता. पंचायतीपासून लोकसभा वेंचणुकांत ह्या जातीय आनी धर्मीक
भावनांक सरळ तशें आडवाटेन उचांबळ करपाखातीर कोटींनी
रुपये वाटेक लायतात. कित्याक तर कशेय भशेन सत्या हातांत
येवंक जाय. साधनाचे शुचितेविशीं कोणाक कितें लागून पडलां !
भारतीय घटनेंत सांगिल्लें आसतनाय अल्पसंख्यांक्यांमदीं भयाचें
वातावरण बळयां निर्माण करपाचे चुकनासतना प्रयत्न जातात.
ह्या सगळ्यांचो परिणाम म्हळ्यार असंतुश्ट आनी संकुचीत वृत्तींत
वाड जावपांतच जाला हें निरुपायान म्हणचें पडटा.

ह्यो सगळ्यो गजाली आळाबंदा हाडलेबगर भारतांत शांत-
ताय नदूक पावतली अशें दिसना. आनी जें मेरेन शांतताय ना तोंवर
भारताच्या उदरगती-कार्यांत गती येवप शक्य आसा शें दिसना.
भारताचे धर्मातीततेक खरें म्हळ्यार हें एक आव्हानच आसा.

- ❀ -

इतिहासाची पाळा

काकासायबांल्यो चिठी

अंकोला
२९-४-८७

प्रिय कवि,

मी शिरशी-येलापूरून आज संध्याकाळी येथे येऊन पोहोचलो आहे. तुमचें २८ चें कार्ड आतांच हातीं आलें. तुम्ही तार करावी म्हणतां, पण कार्डांत पत्ताच दिला नाहीं. कवींच्या बाबतींत हें आश्चर्यकारक नव्हे. समानशील सवेष सख्यं या न्यायाने तुम्ही शानभाग किंवा कामत यांचेकडे सांपडाल या उमेदीने ही चिठ्ठी पाठवीत आहे.

मी उद्या ता. ३० च्या सकाळी नव वाजतांच्या बसने निवून दहाच्या आसपास कारवारला पोहोचणार. या खेपेला उतरणार आहे श्री हळदीपूर यांचेकडे.

ता. ३० ला हळगा येथें एक सभा आहे. तिकडे जायचें ठरलें आहे. तरीहि उद्यांच कोंकणी विषयीं आस्था असलेल्या लोकानी एकत्र बसून विचार विनिमय करणे शक्य आहे. हळगाच्या सभेचा कार्यक्रम आणि वेळ श्री माविनकुर्वेना ठाऊक असेल. तेव्हा कोंकणी-साठी वेळ तत्पूर्वी किंवा नंतर ठरवावा. मी आल्यानंतर शेवटचा निर्णय करू. रात्री नऊ साडे नऊच्या पुढें जागावे लागूं नये याची काळजी घ्यालच.

ता. १ च्या मध्यरात्री स्टीमर जाते. १ तारीख प्रस्तावने-साठीं राखून ठेवतां येईल. किंवा उद्या प्रस्तावना पदरांत पाडून कोंकणीला पहिली तारीख देतां येईल.

काकाचा सप्रेम वंदेमातरम्

० ० ०

वर्धा

८-१०-४७

प्रिय वसंतराव, •

कवीचें पत्र पोहोचलें. त्यांनी पाठवलेली कविता जीवन मधुर आहे. भेटूं तेव्हां ते ती गाऊन दाखवतीलच.

मी येथून ता. १४ ला निघून १४ ला मुंबईला पोहोचणार. १८ ला हिन्दुस्तानीच्या कामासाठी पुण्याला असणार. या खेपेला धर्मानन्द स्मारकासाठी धन संग्रहहि करायचा आहे.

श्री सुकेरकरांनी आपल्या बहिणीला महिलाश्रमांत दाखल केले आहे. ते काल भेटले होते.

तुमच्या पक्षिकाचा अंक पहावयास मिळाला नाहीं.

काकाचा सप्रेम वंदेमातरम्

• वसंतराव बोरकर. कवींचे चुलत बंधू- सं.

वर्धा

२४-११-४७

भाओश्री,

तुमचेसाठी हिन्दुस्तानीची 'लिखवट' पासून 'तिमरी' पर्यंतची पुस्तके काल श्री. राधाकिशनजी बरोबर पाठविली आहेत. तीं प्रिन्सेस स्ट्रीटवरील नवजीवन बुकशॉप मध्ये दिलीं जातील. तुम्ही तेथून तीं घेऊन जाल.

हिन्दुस्तानी काव्यांचें पुस्तक येथें नाहीं. मुंबईत तुम्हाला 'कविता कौमुदी'चा (उर्दू कविता नागरी लिपींत) भाग मिळेल.

रवीन्द्र केळेकरांचें पत्र आले त्यापूर्वीच पू. श्री. काकामाहेबांनी त्यांना एक पत्र गोव्याच्या पत्त्यावर लिहिलें आहे. हे त्यांना कळवालच. येथील महिलाश्रमा संबंधीची माहिती 'मंत्री, महिलाश्रम, वर्धा' यांना सविस्तर प्रश्न विचारून मिळावी.

सरोजचे स्नेहस्मरण

० ० ०

वर्धा

२-१२-४७

प्रिय कवि,

तुमच्या जन्मदिवसाचें पत्र मिळालें. माझा जन्म असवी तारखे प्रमाणे १-१२ ला म्हणजे काल होता. तुम्ही वयाने माझ्यापेक्षां अंक दिवस मोठे होऊ पाहतां कीं काय ?

अगोदर माझा कार्यक्रम सांगून टाकतों. अद्यां सकाळी अंक दिवसासाठी मी नागपूरला जाणार. मग आठ तारखेपर्यंत येथेच. नऊला निघून दिल्लीला जाणार. तेथें जा. १५ पर्यंत वास्तव्य असेल. प्रथम 'हरिजन कॉलोनी, किंग्स्वे, दिल्ली' येथे दोन दिवस राहीन. नंतर बहुत करून श्री. दादासाहेब मावळकर- असेंब्लीचे अध्यक्ष- यांचेकडे रहावयास जाईन. पण माझा पत्ता C/O महात्मा गांधी,

बिल्डी हाअस, नयी दिल्ली असा असेल.

दिल्लीला जातांच श्री. जवाहरलालजींची भेट घेऊन तुम्हा मंडळीना बोलविण्याजोगें आहे किंवा काय याचा शोध घेऊन. आणि त्या प्रमाणे तुम्हाला तार करीन. गोवा काँग्रेसचे प्रतिनिधि म्हणून तिघेचौघे आले तरी बस होऊल.

पण पंडितजींना कदाचित वेळ मिळणार नाही.

तुमच्या मुंबयी ब्रॅचने किंवा गोव्यांतील काँग्रेसने ठराव करून ते पंडितजींकडे पाठवावे. तत्पूर्वी त्यांची अक नकल मजकडे पाठवावी. ठरावांत स्वातंत्र्याची मागणी, युनियन मध्ये दाखल होण्याचा निर्धार, हे दोन निश्चय; आणि या दोन्ही निश्चयांच्या मार्गे हिन्दू ख्रिस्ती यांचा अक्रमताचा निर्धार; डेमोक्रेसीच्या सिद्धांतांचा पुरस्कार; तत्त्वतः कोणालाहि विशेष हक्क नसावे पण व्यवहारतः अक्रमेकांच्या अडचणींकडे आणि आकांक्षांकडे सहानुभूतिपूर्वक पाहण्याची तयारी वगैरे गोष्टी असाव्यात.

या खेरीज गोव्याच्या आयात आणि निर्यातीची हकीकत, किती गोष्टेकर युनियनमध्ये राहून पोट भरतात आणि गोव्याकडे पैसे पाठवून देतात याची माहिती असावी.

मुसगांवच्या बंदरातून कोणत्या मालाची किती येजा होते हीहि माहिती मला हवी आहे. आज दोन वर्षे मी ही मागत आहे. पण खटपट कुणालाच करावयास नको.

गोव्यांतील हिन्दू आणि ख्रिस्ती दोघांची मायबोली कोंकणी

आहे. प्राथमिक शिक्षण आणि राज्यकारभार पोर्तुगीज किंवा इंग्रजी भाषांत चालतो. हिन्दू-ख्रिस्ती जातींची जन्मभाषा कोंकणीत तो चालावा आणि त्याबरोबर गोव्यांतील लोकांना आपलीशी वाटणाऱ्या मराठी भाषेला अधिकार प्रोत्साहन मिळावें. कारण गोव्याच्या आसपास सर्वत्र महाराष्ट्र पसरलेला आहे आणि मराठी मार्फतच गोव्याच्या लोकांना महाराष्ट्राशी व्यापारी आणि सामाजिक संबंध ठेवणे शक्य आहे. आणि गोव्याला राष्ट्रभाषा म्हणून हिन्दुस्तानी मान्य आहे असा जर ठराव करू शकाल तर फारच उत्तम होईल.

लिपीचा प्रश्न सध्या छेडू नका. कारण तुमचें तें क्षेत्र नव्हे. आणि निष्कारण मतभेद होईल. आणि हिन्दुस्तान सरकारला इतक्या खोलांत शिरावयाचें नसणार.

तुम्हाला जें कांही करणें शक्य असेल ते करून लोकमन तयार करूं लागो.

राजवंद्यांना विनशर्त ताबडतोब सोडण्याचा आग्रह जाहिर केलाच पाहिजे. निष्क्रामाने देखील तें केलें.

ता. ११ नंतर कदाचित मला अहमदाबादवरून आणंदकडे जावे लागेल. त्यानंतर सीलोनला जावयाचें कीं नाही हे ठरवावे लागणार. कदाचित श्री. लाड येणार नाहीत. त्यांचे काहीच समजत नाही. (धर्मानन्द) स्मारक योजनाच गुंडालून टाकावी असेहि मनांत येतें. मला अनिश्चित सहकाराच्या वातावरणांत काम करण्याची सवय नाही.

पण तुम्ही त्यांचेकडून पुष्कळ काम घेऊं शकाल. ते तुमच्या पुष्कळ उपयोगी पडतील. कारण प्रत्यक्ष हजर राहून काम घेणे तुम्हाला साधेल. दूर राहून एखादी प्रस्तावनाही मिळावयाची नाही.

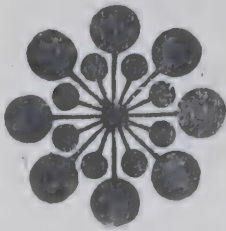
लहानग्या दुर्गे विषयी चि. रैहानाशीं आमचें बोलणे झालें. त्यांना आपली कल्पना आवडली. त्यांची तयारी आहे. फक्त इतक्या लहानपणी तुमच्या आमच्या हासेसाठी मुलीला आई बापां पासून दूर ठेवावी कीं काय आणि इतक्या लहानपणी या शिक्षण प्रयोगाचा ती फायदा घेऊं शकेल की काय, एवढीच शंका मनांत येते. मुलीला प्रत्यक्ष पाहिल्यानंतर परिचय होऊन परस्पर लळा लागला तरच, मगच, या प्रयोगाविषयी कांही निश्चितपणे ठरविणे योग्य होईल.

अहमदाबादहून मुंबईला एखाद दिवस तरी थांबून मग वर्ध्याला जावे असा विचार आहे. श्री. मुरलीधर घाटगांच्या लग्नाचें ठरलें आहे. ते जर या ७ तारखेच्या आंतच उरकू शकलों नाही तर २० डिसेंबरला करावें लागेल. मग अहमदाबादहून मरळच येथें यावें लागेल. मुलगी आमच्याच दूरच्या नात्यांतली आहे. आणि वय तीसचें आहे.

'दूधसागरा' च्या नंतरच्या पुष्कळ कविता जर लिहून तयार आहेत तर त्यांना पुस्तक रूपाने छापून काढण्यास हरकत कोणती? मुलगी उपवर झाली म्हणजे तिला आई बापांचे वेळेवरच लावून दिली पाहिजे.

सर्वात मोठी कला कवितांच्या पसंतीची आहे. शृंगारिक कविता निराळ्या, सृष्टिवर्णनपर निराळ्या, ऐतिहासिक प्रसंगांच्या

श्री. वसंत तुकाराम प्रभु ट्रकाचो धनी आनी प्रगतीशील शेतकामती

निरंकाल मार्ग,

फोंडें-गोंय ४०३ ४०१

आमचेकडेन टिपर भाड्यान मेळटात.

निराळ्या, देशभक्ति प्रेरक निराळ्या, तत्त्वचिंतनात्मक निराळ्या, प्रार्थनेच्या आणि कष्टा भाकणाऱ्या निराळ्या— अशीं विषयवार पुस्तके तयार केलीं तर वाचकांची आणि पाठ्यक्रम ठरविणाऱ्या शिक्षण-शास्त्रज्ञांची सोय होईल. कवीची देखील चांगली कसाटी होईल. एकाच विषयाच्या कविता एकत्र आल्या म्हणजे प्रतिभेची मर्यादा दिसून येते. पुनरुक्ति पकडली जाते. आणि सगळीच पक्वान्ने गोड गोड असली म्हणजे तोंडाला जी Cloving मिष्टा बसते ती कवीला टाळता येते किंवा नाही हेही पहावयास मिळते पण या प्रकारांत एका पुस्तकांत कवीची एकच वाजू व्यक्त होत असल्याने त्याची खरी आणि पूरी ओळख होऊ शकत नाही.

नागपूरच्या वाटेवर ट्रेनमध्ये

जर कवीच्या जीवनातील स्वाभाविक कालखंडाप्रमाणे सगळी कविता एकत्र छापली तर प्रत्येक कविता सोबतच्या इतर कवितांचे भाष्य बनते आणि जीवनाच्या निरनिराळ्या विभागांपैकी प्रत्येकाला कवीचा काव्यात्म केवढे किती आणि कसे महत्त्व देतो हे देखील त्यांतून व्यक्त होते. थोडक्यांत सांगायचे म्हणजे कविता लिहिण्यांत जशी नाजूक आणि समर्थ अभिरूचि वापरावी लागते तितकीच कवितांची निवड करण्यांत आणि क्रम लावण्यांत दाखवावी लागते. निवड आणि क्रम यावरून देखील कवीची पारख होऊ शकते. स्वतः सर्व करून एखाद्याचे नांव संग्राहक म्हणून पुढे करण्याची युक्ति उपयोगांत आणता येईल ही गोष्ट निराळी.

पाक्षिक बंद पडून पुन्हा सुरू होते याचा फायदा घेऊन पॉलिसी मध्ये आणि आंतरिक गॅट-अप मध्ये सुधारणा करालच. गोमंतक मराठी साहित्य परिषदेसाठी 'ध्रुव' ला एक लेख पाठविला आहे. त्याचेकडून 'आउटप्रिन्ट' मागवून तो पहा. त्याच धर्तीवर तुम्हाला एक लेख स्वतंत्र लिहून पाठवून देईन.

सोबतची चिठ्ठी नानुभाई बोराना देऊन त्याचेकडून डिसेंबरच्या खर्चाचे शंभर रुपये घेऊन या.

कित्येकांच्या जीवनांत रस बहुविध असतात. त्यांना ऐकाग्रपणे कोणतेच काम करता येत नाही. लोक अशांना 'तरंगी' म्हणतात. माझे मत असे आहे की विविधता सोडण्याची जरूर नाही. पण सर्व अंगांत त्या त्या वेळी आवश्यक असलेले प्रमाण सांभाळतां आले पाहिजे. आणि जी जबाबदारी घेतली त्यांतून उत्पन्न होणाऱ्या सर्व जबाबदाऱ्या स्वीकारण्याची गृहस्थाश्रमी निष्ठा जागरूक असावी. नाहीतर तरंगीपणा 'व्यभिचारी' बनतो. जर निष्ठेचे व्याकरण सांभाळले तर विविध रसाने थबथबलेले जीवन परम कल्याणकारी होते.

रवीन्द्र केळेकर भेटून गेला. त्याने विनाकारण आपला चुलत भाऊ बरोबर आणला होता. त्या भावाला माझेही कांहींच बोलावयाचे नव्हते. आणि तो अखंड साक्षी राहिल्याने रवीन्द्राशीं मला मन मोकळे बोलून आणि प्रश्न विचारून त्याला नीट ओळखतां आले नाही. अशा चुका रवीन्द्र जन्मभर सर्वत्र करीत असला पाहिजे.

आतां पत्रोपत्री काय करतो ते पहावयाचे आहे. रवीन्द्र येथून गेल्या नंतर तुमचे पत्र आले. त्यामुळे हेवलांक अेलिसचा ग्रंथ पाठविण्याचे राहून गेले. सर्वांना यथायोग्य.

काकाचा मज्जेम वंदेमातरम
० ० ०

बिला हाअुम
नवी दिल्ली

१४-१२-४७

प्रिय कवि,

येथे श्री. शंकरराव देव भेटले. त्यांनी माझे गेल्या गोमंतक मराठी साहित्य परिषदेचे भाषण वाचले आहे. त्यांना माझी भूमिका पूर्णपणे मान्य आहे. मी त्यांना सांगितले की आतां स्वराज्य झाल्यामुळे आणि गोव्याला आपल्या संव-राज्याचा शह लागल्यामुळे माझ्या भूमिकेत थोडा फरक झाला आहे. तो असा—

प्राथमिक शिक्षण कोंकणीतूनच झाले पाहिजे हे खरे. पण कोंकणीसाठी दोन्ही लिपींचे महत्त्व समान नसावे. प्रचलित लिपी बाळबोध असावी. पण रोमन लिपी चालू देण्यास हरकत नसावी. कोंकणीत पोर्चुगीज शब्द चालवून घेऊ. पण वाक्यरचनेची ढब पोर्चुगीज किंवा अंग्रजी क्रमाची चालतां कामा नये हे स्पष्ट केले पाहिजे.

राज्यकारभार नागरी कोंकणीत चालावा. पण पारिभाषिक शब्द काही काळ रूढ पोर्चुगीज किंवा अंग्रजी असले तरी हरकत नाही. वरिष्ठ कारभार पोर्चुगीज भाषेत चालतो तो हळूहळू बदलून कोंकणीत आणि हिन्दुस्तानीत करता येतील. जर गोवा महाराष्ट्रातील पूर्ण स्वायत्त उपप्रांत म्हणून राहिला तर गोव्याचा वरिष्ठ कारभार मराठीत चालेल आणि वरिष्ठ कनिष्ठ दोन्ही कारभारांत कोंकणीचा पूर्ण स्वीकार असेल.

प्रियोळकर पक्षाची भीति आतां निराधार ठरली आहे. गोवे सरकार कोंकणीला हाताशी धरून मराठीचा मारू शकेल ही गोष्टच आतां अशक्य आहे. प्राथमिक शिक्षण कोंकणीतून चालवून मराठीचे शिक्षण देणाऱ्या सर्व शाळांना आणि संस्थांना सरकार कडून सर्व प्रकारचे प्रोत्साहनच मिळेल. कोंकणीचा विरोध करील तर मराठी आपण होऊन स्वतःच्या पायांवर धोंडा ठेवील. असले आत्मघातकी धोरण मराठीवाले सोडून देतील आणि कोंकणीच्या प्रतिष्ठेला हातभार लावतील तर संबंध गोवा स्वाभाविकपणे मराठीला अचलून धरू शकेल.

ख्रिस्ती राज्यकर्त्यांचा हिन्दूनी विरोध केला तो बरोबर होता पण ख्रिस्ती धर्माचा विरोध करण्याचे कारण नाही. ख्रिस्ती लोकांनाच नव्हे तर ख्रिस्ती धर्मांना देखील आपुलकीने वागवून आपलेसे करण्याची उदारदीर्घ दृष्टि हिन्दू लोकांत आणि मराठी लेखकांत उत्पन्न झालीच पाहिजे.

हिन्दुस्तानातील विशाल धर्म कुटुंबांत हिन्दू धर्माने वडिल भावाचा थोरपणा, उदारता आणि धीर किंवा समंजसपणा दाखविलाच पाहिजे.

साहित्यिकांनी भाषा सुंदर, गोंडस, चटकदार, संस्कारी आणि प्रभावशाली लिहिली पाहिजे यांत शंका नाही. पण त्याबरोबर स्वतःच्या लिखाणांत थोरपणा, सर्व-समन्वयवृत्ति आणि जनहिताची तळमळहि दाखविली पाहिजे. 'फॉर्म' आणि 'कन्टेन्ट्स' दोहोंच्या गुणामुळे साहित्याला श्रेष्ठत्व येत अमर्ते.

यापुढे गोव्यांतील मराठी लेखकांनी गोव्यांतील प्राकृतिक सौंदर्याच्या समृद्धीची कदर, तेथील सर्व जातीच्या आणि धर्माच्या आबालवृद्ध स्त्री-पुरुषांविषयी आपलेपणा, जनतेच्या भाषेविषयी आदर, आणि गोव्याचा हिन्दभूमीशी असलेला अभेद- या तत्वांच्या तग्लारच आपले सर्व आलाप छेदले पाहिजेत.

वरील भाग, श्री. शंकररावांचे नांव सोडून छापून काढण्यास हरकत नाही. गोव्याच्या राजकारणाविषयी येथे मी पंडितजींना भेटलो नाही. पू. बापूजींची सल्ला पडली की याक्षणी त्यांचा वेळ घेऊं नये. माझे म्हणणे मी लिहून काढून पू. बापूजींच्याकडे देणार. त्यांचेकडून ते पंडितजींच्याकडे जाईल. माझ्या लिखाणांत मी मागणी करणार आहे की, बोरकर प्रभृति लोकांना त्यांनी 'अन्टरव्यू'ला येण्याची मोकळीक द्यावी, आणि हिन्द सरकारचे धोरण त्यांना समजावून सांगावे.

आज किंवा अद्यां मी दिल्ली सोडणार. आणि बडोद्यावरून आणंद-अहमदाबादकडे जाणार. ता. १९ ला मुंबईला असणार. श्री शंकरराव देवांच्या आग्रहामुळे मी ता. २०-२१ पुण्याच्या परिषदेला हजर राहण्याचे कबूल केले आहे. हे वाचून तुम्हाला आनंद होईल. ता. २३ ला मी मुंबईत असणार. त्यावेळीं धर्मानंद स्मारकाचा विचार होईल. मी लाडांना अेक पत्र लिहिले आहे, त्याविषयी लाड तुम्हाला सांगतीलच.

काकाचा सर्वांना सप्रेम वंदेमातरम्

० ० ०

वर्धा

८-२-४८

प्रिय कवि,

परवाच्या पत्रांत एक गोष्ट राहूनच गेली. त्यानंतर मी वीरांना पत्र लिहिले आहे. तेव्हां तुम्ही केव्हांहि त्यांच्याकडे जाऊन, फेब्रुवारीचे पैसे घेऊन या.

मला वाटते, सहा महिने पूरे झाले. आतां पुढच्या सहा महिन्यांच्या तजविर्जीत आहे.

तुमचे पक्षिक केव्हां सुरू होतें ? पहिल्या अंकांत बिल्स हाऊस मधील महात्मा गांधीजींच्या भेटी विषयी लिहाल ना ? आणि त्यांची ती नोआखालीहून आणलेली गवती हॅट ? वसंतरावना म्हणावे की युनिव्हर्सिटी लायब्रेरींतून त्या पुस्तकाच्या मुखपृष्ठाची नकल ताबडतोब मला पाठवून द्या. ग्रंथकारांचे नांव आणि प्रकाशनाचे वर्ष ही खास हवी आहेत.

'मौज' मधील तुमची कविता वाचली. चांगली आहे. आतां गुजरातीतून आणि इंग्रजीतून समस्त गांधी साहित्याचा खोल अभ्यास

करून त्यांतील तेजस्वी भाव कोकणीत आणि मराठीत गाऊन स्वतःच्या प्रतिभेला आणि मायभूमीला पावन करा आणि अमर गांधी प्रेरणेचे कवि म्हणून कीर्ती मिळवा.

काकाचा सप्रेम शुभाशिष

-६-

अेका पर्वतार अेक देवूळ आशिल्लें. ह्या देवळांत वर्सान वर्स अेक अुत्सव जातालो आनी ह्या अुत्सवा निमतान थंय अेक जात्रा भरताली.

पयस-पयसल्यान लोक जात्रेक येतालो आनी पर्वताच्या मुळसांत सावन वयर देवळामेरेन लोक पांयांनीच वतालो.

पर्वत चडटा सर लोकांक नाका पुरो जातालें. तांकां खरस येताली.

अेका वर्सा हे जात्रेक हेरां वांगडा बारा वर्सांचे पिरायेची अेक चली आयिल्ली. तिचे हाण्डीर चार वर्सांचे पिरायेचो अेक भुरगो आशिल्लो.

अवचीत अेल्याची नदर हे चलयेचेर पडली. तिका पळोवन ताका अजाप जालें. ताण तिका विचाल्लें, 'बाय गो. येदी व्हडली खर चडटी चडटासर आमकां जाणटेल्यांक पुरो जाता. आनी तूं आपणाले हाण्डीर ह्या भुरग्याक घेवन चडटा. तुका पुरो जायना ?'

'कित्याक जातलें ? म्हजो धाकलो भाव तो.' चलयेन जाप दिली.

० ० ०

व्यास म्हळ्यार अुगडें नागडें सत्य.

अम्बिकेक तें पळोवपाचें काळीज जालें ना. तें मुखार दिश्टी पडना फुडें तिणे दाळे धांरले. परिणाम : तिगेर जो पूत जालो तो आंधळो जालो.

अम्बालिका पळोवन भियेली. परिणाम : तिगेर जो पूत जालो तो रोगी जालो.

अम्बिकेची दासी हांसत हांसत ताचे मुखार गेली. तिगेर शाण्यांतलो शाणो, प्रज्ञावंत विदूर जल्मा आयलो.

० ० ० ०

- तुजे सारक्या दुसऱ्याची संवसाराक गरज आशिल्ली जाल्यार देवूच तसलो दुसरो निर्माण करचो नाशिल्लो ?

तो करी ना. जाल्यार, हाचो अर्थ तुजे सारक्या दुसऱ्याची संवसाराक गरज ना असोच करूंक जाय. मागीर तूं दुसऱ्यांक आपणा सारके करपाक वावुरता ताका कितें म्हणचें ?

मोर

(१)

मन :

आशाढकुपांनी गच्च
दाटून आयिल्लें मळब;
जीव गोळाक लागिल्ल्या ह्या
हुमकळण्या वेळार
पयस
अटंग्या रानांत निकतीच
मोरांक जाग आयल्या . . . .

(२)

सरत्या
आडवेळचा पावसांत
तुज्या जुवानपणाची चूड लागनाफुडें
शिरत्रांतल्यान
म्हजें रगत पेटुकीर
भितल्ले भितर
भिरांकुळसें मळब जोगलावलेलें;
गडगडलेलें
तुवें पळेल्लें ?
आयकल्लें ?
ना जावंये.
तुका फक्कत याद आसा
ती पांखां फुलोवन
उपाट तृप्तीन दोगांच्याय मनांत
भान सुटून नाचिल्ल्या मोरांची . . . . .

(३)

मोर
पिशे कशे
नाच नाच नाचतात;
नाचूं दी
म्हगेल्या आंगणांत पडिल्लो
तांच्या उमाळ्याचो फुलां-शिवर
तूं मातसो
तुगेले व्होटयेंत पुंजायशी ?

(४)

तारयामामा,
तारयामामा,

आज म्हज्या रगताक
जोरगतीची भगती आयल्या;
म्हाका पलतडीं पाय.

थंय
म्हज्याच काळजा-वाठारांत
मोर मातल्यात,
पिसावल्यात खंय !

(५)

ह्या तरनाट्या
गांवांत नव्या नवलांचे
मोर आयल्यात
अशें आयकलां तें
खरें व्हय ?
पयसुल्यान एक
वेगळोच
निळ्या निळ्या रगताचो उजो
अखल्या गांवाक लागिल्लो हांवें पळेलो
म्हणून म्हणटां.

(६)

अर्थ ?
कसलो अर्थ ?
' तुका तो केन्नाच कळपाचो ना '
अशें
खासा मोरांनीच
म्हाका सांगलां.

(७)

पयलेच फावट
खन्यांनीच
हांवें मोरांक म्हळें;
तुमी म्हगेर आयले,
नाचले
म्हणून नकळटां
हांवेय
तालार पावली माल्ली . . . . .
तेन्नासावन
मोर अवचित येवन
दारांत,
मनांत नाचून वतात . . . . .

— शंकर रामाणी

चाफ़ाले

‘सोंश्याचे कान’ :

साहित्य-निर्याळ

चुकर्या-मुकर्यांच्या घांसांतल्यान चवरिल्लें भाव-काव्य

— नागेश करमली

फा

टलीं कितलिशींच वर्सां-चार्लस फ्रांसिस द कोस्ता हांच्यो कविता कोंकणी काव्यरसिकांच्या काळजाक खोम दीत आयल्यात. ह्यो कविता आमी केन्ना वेगळ्यावेगळ्या नेमाळ्यांनी वाचल्यात; जाल्यार केन्नाय संद मेळ्ळ्या तेन्ना खासा कविच्याच तोंडांतल्यान, तांचे खासा अप्रूप शैलींत आयकल्यात. कुडचड्यार जाल्ल्या कोंकणी लेखक संमेलनांत, चाफ़ान आपणाली ‘हाड चेडवा बुडकुलो लकय तळ्यांत, तुजें म्हजें उतर जालां काजच्या मळ्यांत’ ही कविता म्हणून दाखयिल्ली. तेन्ना, पांच-सात मिणटां सगळें सभाघर, चाफ़ाल्या तळ्यांत लकण घेवपी बुडकुल्याचो सरांव घेत तन्मयतायेन कशें झेलत राविल्लें ताची याद आजय ताजी तट्टटीत आसा. म्हाका तर घडीभर अशें दिशिल्लें, हें काव्य वाचन, चाफ़ाले हे कवितेन काव्यानुभवाचो जो उंचेलो पावडो गांठून दिला थंयच संपन्न जावंचें. एक अपूर्व असो तो अणभव आसलो. चाफ़ा आपणाले कविते वांगडा, तिचो आस्वाद घेवप्यांक खंयचे खंय पावोवंक शकता, हाची ती एक जिती जिवी गवाय आमली. वयले वयर पळोव्यार ही कविता, एका मोगी मनाच्या खोल आनी संवेदनशील भावनाचो वोग उक्तावपी. पुणून खऱ्या अर्थान तिचो गाभो समाजानल्या ब्रशेल्ल्या आनी धोंगी रिती-रिवाजांच्या गोमटेचो घाम घेवपी. ‘दस्तुऱ्यांचे पाजे मुखीं तरनो तकलो ठिकलो ना, आमच्या लग्ना आवंभे गो सुकलो गळ्यांत’ अश्यो वळी जेन्ना शेवटा शेवटा हे कवितेंत येतात, तेन्ना लेगीत ते मोगी मनाचे मुस्कारे कशें दिसनात. अडेच्या समाज बंधनांचेर केल्लो तो आघात कसो दिसूंक लागता—

तशें पळोवंक गेल्यार कर्नाटकांतल्या, अदीक करून मंगळूरांतल्या चाफ़ासयत कोंकणी साहित्यकारांचो संबंद, कांय वर्सां आदीमेरेन गोंयकारांकडेन लागीं लागीं येयच नासलो. गोंय मुक्त जावंचे पयलीं जाल्यार, आमी एकामेकांपासून तुटूनच पडिल्ले. मुंबयंत कांय लोकांचो संबंद येतालो. पूण तो तितले पुरतोच. भास एक आसून लेगीत, साहित्यीक नदरेन आमी वेगळीं वेगळीं जुंवें

करून जियेताले. अश्याच मंगळूरी जुंव्यांवयल्यान, विशाळ कोंकणी संवसाराची जागमाग सोदूंक तळमळपी, भोव थोड्याच साहित्य-कारांमदलो, म्हज्या सारक्यांक खऱ्या अर्थान पयलो जर कोण भेटलो जायत तर तो चाफ़ा आनी वांगडाच ताची कविता.

चाफ़ाली ‘बिरी बिरी पावस’ ही कविता, त्या पयमानेल्ल्या जुंव्याचे तडीक सोडून म्हजे सारक्यामेरेन पाविल्ल्यांतली एक पयली कविता अशें हांव म्हणून. गोंयची सुटका जावन ताचीं दारां हेर देशाक उकतीं जावंच्या संधिकालारच

‘रडूं नाका फायच्या झाडा, दोम तुगेलो येतलो
बिरि-बिरि पावस सुटका तुका दितलो
हय, बिरि-बिरि पावस.....’

हीं चाफ़ाली उतरां खंयच्यान तरी काळजार सादवल्लीं. मूळ कविता खंयचेय भावनेचो कपो उक्तावपी आसूं. मुक्तचो ध्याम घेतिल्ल्या म्हजे सारक्याक ‘बिरि-बिरि पावस सुटका तुका दितलो’ हीं उतरां म्हज्याच उचांवळ मनाक थाकाय दिवपी आनी आज ना जाल्यार फाल्यां उडेवन सुटकेचो संदेश घेवन येवपी कशीं दिशिल्लीं.

गोंयचे मुक्ती उपरांत कांय वर्सांनी चाफ़ा एक दीस गोंयांत आयलो. तेन्ना लागिंच्यान आमची वळख-देख जाली. ह्याच वेळार केन्ना तरी ‘सकाळींच्या दोवा, भिजय म्हजि फुलां, वोडूत म्हजें राति चंद्रीमान धुलां’ ही चाफ़ाची कविता वाचूंक मेळ्ळी. कोणतरी ‘मोगाळ म्हज्या जिताक’ लेखून ही कविता आमली तरी, ते कवितेंतल्या उतरां उतरांतल्यान सादत आयिल्लें म्होवाळें संगीत, त्या संगीतांतल्यान कवीन केल्लो अभिव्यक्तीचो एक आगळो वेग-ळोच काव्यात्म प्रयत्न पळोयतकीच चाफ़ाची कवी म्हणून वेगळे तरेन अदीक वळख करून घेवपाची गरजच उरली ना.

अशीच केन्ना तरी चाफ़ाली आनीक एक कविता भेटली— ‘खरस’. संवसारचक्राचे राटेंत सगळेच केन्ना ना केन्ना खशेंतात. पूण चाफ़ाली ‘खरस’ वेगळीच— अलौकीक. तो म्हणटा,

‘काळशेलां मळव
मळबार नेकेवां मेजूंक आशेलों,
म्हवाली पोर मेजून गेलो,
हांव खरशेलों.

चाफाल्या उतरांक वयले वयर सांसपीत, वोगीच अडेच्या लागांनी मोडत-दोडत धांवपाची संवय ना. तीं जशीं कविच्या अंतर गर्भांतलो साद आनी नाद घेवन येतात तशींच तीं कोणाय संवेदनशीळ मना-काळजांत तितलींच अचळय खोल रिगून बसतात. काव्यानुभवा वांगडाच, अंतस्कर्णाचे धांपिल्ले कपे उसोवंक लागतात. चाफालीं उतरांय कशीं? कोंकणी समाज जिविताच्या रंगरूपाक सामकीं ओडीन वेंगोवन राविल्लीं. कवितेचो आशय आनी तातूंतली भावना उक्तायता आसतना तीं मूदयेर थीक कशीं सोबतात. घरावें पोरसूं गांवठीच आबोलीं, शेंवतीं सारक्या गांवगिऱ्या फुलांनी चकचयाळ आसचें आनी तरीय तातूंत संवसारांतल्या धाय कडच्या तरेकवार फुलांचो गंध भरून ओतता असो अणभव येवंचो अशे तरेन चाफालीं उतरां, एकासारकीं नवे नवे जीवसाणेन काव्यरंग शिवरीत आसतात. बडीन कोंकणीच्यो सगळ्यो सया घेवन येवपी आनी तरीय संवसारीक मूल्यांक वेंगोवपी अशी ही चाफाली कविता.

एका वेळार हांगा थंय एक एक करून वेगळ्यांवेगळ्या वेळा काळार वाचिल्ली आनी आयकल्लीय चाफाली कविता केन्ना तरी एकठांय वाचून आस्वादूक मेळची अशें सदांच दिसतालें. जाग. प्रकाशन संस्थेन ह्यो कविता ‘सोंश्याचे कान’ ह्या कविता झेल्याच्या रुपान उजवाडावन ही गरज पूर्ण केल्या.

मंगळरांत चाफाली चड नामना आसा ती एक मान्य आनी कीर्तवंत नाटककार म्हणून. गोंयचो कोंकणो साहित्य रमीक चाफाक वळखता तो एक सुखूस उतरांचो खोल जाणविकेचो कवी म्हणून. ‘सोंश्याचे कान’ वाचून पळयतकोच, साहित्यरसिकांच्या मनांतली कविची हो प्रतिमा आनिकय उजळ आनी अर्थगर्भ जाता. ह्या झेल्यांतली कविता एकठांय वाचतना काव्यरसिकाक चाफा कवितेच्या एका वेगळ्याच संवसारांत घेवन वेता. ह्या ताच्या संवसारांत तळ-मळ्या-कळवळ्याचे चुर्के आसात, मोगामिलाफा-पयसाव्याचे मुर्के आसात, अळंग येवन चिमटावपी राग आसा, तीड आसा, वोग-वितराग आसा, कंवळो-जुनो शीण आसा, आनी हें सगळें उक्तावंक. अदीक करून म्हळ्यार तो आपल्याच मनशांमदें, ताच्या भोंवतणच्याच सदांच्या संवर्काळिच्या वातावरणांत आनी वोतावाऱ्यांत आनी पावसांत भिजत उबो आसा. आपणालीं पाळामुळां तोडचो ना. तरी पूण गरज नाशिल्लीं, समाजाक भितल्ले भितर कोरांथपी मुळां हुमटायले बगर रावंचो ना असो हावेस हे कवितेक आसा. चाफाची वृत्ती बंडखोर. चाफा पत्रकार म्हूण बरयता तेन्ना तो खर उतरांचीं चाबकां घेवन पेट दीत आसता. नाटककार चाफा कोडू वखद वेगळ्याच गोड म्होव्यां उतरांनी खिरोवन खिरोवन समाजाच्या गळ्यांत रकयत आसता. आनी कवी चाफा, अंतर्यामी तोच उचांबळ आनी बंडखोर चाफा आसून लेगीत कवितेच्याय परस म्होंवाळ-नाजूक जावन कोगळाच्या सुरांनी जायना, समाजाक झेडपू-झेडपून हालयत आसता, ‘आदांव बापान खेल्लें कितें? असो प्रस्न विचारून कवी सांगता,

‘खेल्लें ताणें कितेंय आसूं
चितून चितून काळीज रूढता
खेल्लें ताणे शेंकड्या आदीं
आजून म्हजी दाडी फोडटा !’

कवी प्रस्न उप्रासायता, तांच्यो जापो सोदता आनी जापो दिताय. अशें करतना तो खासा आपणाल्या अस्तित्वाचोय वेध घेवपाचो प्रयत्न करता. कवी म्हणटा,

‘रात रात रडलां, आकांतांत पडलां
मळबावेलें नेकेव म्हजें खंयसर तरुय सांडलां.’

आपणाल्या अस्तित्वाचो सोद घेवपाची ही तरा, चाफा आपणाले खाशेले पद्दतिनूच उक्तायता. चाफा हो आडवाटांपरस, सरळवाटेन चांट मारपी. ताचो आयच्या जगांतलो आशावाद हो ताचेच भाशेंत समजुपाचो.

‘एक थेंबो दुदाचो
गोडणा म्हज्या पदांचो
ताच्या संगी खाया
मागीर गळे लांबोवन
पोरणी आशा थांबोवन
कोगळेवरी गाय !’

अशें ‘कोगळेवरी गाय’ म्हणून चाफा उक्तेपणान आपणाल्या कवितांनी परतें परतें सांगिना. ते परस तो व्यथा-व्यंगांच्या रुपकांकच अदीक उपकारायता. आनी तातुंतच अदीक उलयता. एके कवितेंत तो सरळ सामकेंच सांगता :

‘कोंकणीचो कवी हांव, जाता म्हजी सोभाणां
भरच्या आदीं करीत आसात मडचावरी रुदानां
तरी बाबा आयकात म्हाका
जेवणाक केदीं पान ना
चार चोवगां मान ना.’

चाफाच्या उतरांक, केन्ना केन्नाय अंतर्मुख जावन आपणाचीच समजिकाय घालीत बसपाचीय कळाशी सादिल्ली आसा :

‘म्हजो उपाव म्हजेच लागीं
म्हजो जालो नियाळ
एकामेकां मोगान जिता
धारून आनी मोवाळ
संवसाराच्या मात्यार मुंगा
आसा पर्यां जिवाळ’

वयले वयर दिसपाक थळावी, ‘आबोल्या, तुजो रंग उजो, रांदणीर तुज्या कितें शिजोगो’ अशें विचारपी, गांवगिरे रुपावळिची अशी भासपी चाफाली कविता, आपलेभितर मोटो अर्थ घेवन जियेता. ती आपणालेच वळखी-संवर्काळिच्या मनशांक आनी घस्तूंक मुखार दवरून मनीसकुळयेच्या उत्फरक्या-ओडिचो सोद घेता आनी एकेवटेन चिमटावपी, खुटलावपी जाल्यार दुसरेवटेन ल्हवपीक-पणान काळजाक पोशेवन जागोवपी भा काव्य जावन चंवरत

रावता. कवीली 'मिठाकण' ही कविता जेन्ना पयलीं वाचिल्ली तेन्ना ती बाय माधवी सरदेसाय हिचे एके कवितेक प्रतिसाद म्हणून जल्मा आयिल्ली इतलीच तिची फाटभूंय खबर आसली. पूण आज जेन्ना हीच कविता कविच्या हेर कवितां वांगडा वाचतां तेन्ना कविचे काव्यप्रतिभेचे तांकिचें एक नवेंच दर्शन घडटा. कवी पेजेवाटली घेवन दर्यावेगेर उबो आसा. तागेली मिठाकणी दर्यायेदी जावूक दर्यांत वचून पडल्या अशा वेळार कवी दर्याक पराथता :

'दी गूा म्हजी मिठाकण
तुज्या उदकांत खिरल्या
निरास जाल्या म्हजी जीण
पेज अळणी उरल्या'

कवीक अजून आपणाल्या जिवितांत कितें कितें उणें दिसता जायत. जिवीत हें तशें परिपूर्ण केन्नाच जायना. कविचो खासा आपणालो आनी दुसऱ्यांचोय सोद घेवपाचो भयत्न अर्दकुटो उल्ला जायत. तेंच घडये ताणें तागेंले अळणी उरिल्ले पेजेच्या रूपकावरवीं सांगलां जायत. पूण एक बरें जालां. कविचे ताटलेंतली काव्यरूपी मिठाकण उडून जी कोंकणीच्या साहित्यसागरांत वचून पडल्या; ताका लागून मात कोंकणी कवितेची रूच खुबूच म्हळ्यार सुमाराभायर वाडल्या-कोंकणी कविता अदीक गिरेस्त जाल्या.

जोडणी:

कवितां झेल्याक 'सोंश्याचे कान' अशें जरी नांव दिलां तरी त्या माथाळ्याची 'कविता मात त्या झेल्यांत ना. दिसता ते प्रमाण 'सोंश्याचे कान' ही कविता मागीर बरोवन जाली. झेल्याच्या प्रकाशनावेळार, कवीन कुडचड्यार जाल्ल्या समारंभांत ती पयलेच खेपे वाचून दाखयली. आनी आतां तीच कविता 'ऋतु' च्या सप्टेंबर-डिसेंबर १९८८ च्या आंकांत उजवाडा आयल्या. हे कवितेंत चाफाची मनोभूंय परती एक फावट उकती जाता. मनीसपणाचो सोद घेत राविल्लो हो कवी, अनीत, अत्याचार पळोवन सामको उबगला. तो म्हणटा :

'संवसाराच्यो घाणी खायत
नाकां रंधिर मेलो
जिविताच्या पाना पानार
मर्णांत म्हळें केलां
हाडां मरसां हुंगप हांवें
केन्नाच सोडून दिलां.

आतां नाकात, नाकां नाकात
वास पर्मळ तुमींच हुंगात
ल्हान नाका, म्हान दी
सोंशा सांगडें नाक दी.

परतें, चाफान हें सगळें अशेतरेन सांगलां, जातुंतल्यान कविची असहाय मनस्थिती न्हय तर मनांतलो सात्विक संतापच उकतो जाता. हो संताप आनी तातुंतल्यान उबी जावपी तीड जीं उतरां निर्माण करतात त्या उतरांक केन्नाच अडेची शक्त लागना. आपलीच

निजाची तांक तीं घेवन येतात. आनी हें जेन्ना ऊंच पांवड्याची कलात्म अभिव्यक्ती साधून जाता तेन्ना कविता आपशींच एक अप्रूप अणभव हाडून दिता. चाफाचे कवितेचो हो गूण फकत तोखेवपासारकोच न्हय तर खोलायेन अभ्यासपासारकोय.

सोंश्यांचे कान-

(कविताखेलो)

कवी : चा. फा. दिकोशता

उजवाडावपी : जाग प्रकाशन,

प्रियोळ-गोंय (मार्च १९८८)

पानां : ७८ मोल रु. २५/-

-३-

- दुडवांनी कितेंय मेळटा म्हणटात तें खरें न्हय. दुडवांनी-
अन्न मेळत. भूक मेळत न्हय ? वखद मेळत. आरोग्य
मेळत न्हय ? चाकर मेळत. अश्ट मेळत न्हय ? फोल्गां
मारुंक मेळत, खुशालकाय मेळत न्हय ? जिविताच्यो
ज्यो सगळ्यांत मोट्यो गरजो तांतली अकूय गरज दुडू
भागोवंक पावना; आनी जिवितांतलीं जीं सगळ्यांत
मोटीं दुख्खां तांतलें अकूय दुख्ख दुडू पयस करुंक
पावना.

कर्मनकी गती न्यारी

जुआंवाक गीग तेरेझाचो
तेरेझ आसलें राहिमुन्दी फाटल्यान
राहिमुन्दाक जाय आसलें मारी
आनी मारी भोंवतालें ज्योकीं फाटल्यान
ज्योकीं जालो मिसो लिलीक चोवन
लिलीक मात तो नाका आसलो.

जुआंव गेलो मस्कताक
तेरेझ पावलें कोवेन्तांत
राहिमुन्दाक जालो आक्सिदेंत
ज्योकीं मेलो अँटँकांत
मारी काडटा दीस ताच्या उगडासांत
लिली ? तें जालें काझार मुकोडे.

हांव तांगेले रेसींत खंयच नासलों !

-शशी

जाग प्रकाशन,

प्रियोळ, मार्दोळ-गोंय

४०३ ४०४

ता. १५-४-१९८९

नमस्कार,

‘जाग’ हें आमचें नेमाळें “वर्सुकी” म्हूण फाटलीं १५ वर्सां खंड पडनासतना चलत आयलां. १९७७-७८ ह्या दोन वर्सांत ताका म्हयन्या नेमाळ्याचें रूप दिवपाचो आमी यत्न केल्लो. आयज परतें तें त्याच सरूपांत उजवाडा येवपाची गरज आसा अशें दिशिल्ल्यान ह्या म्हयन्यासावन म्हयन्यामाल तें तुमच्या घरा पोस्टांतल्यान पावतलें.

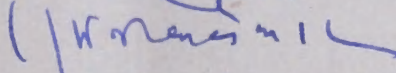
‘जागा चीं उद्दिश्टां संपादप्याचे सांगणेंत उकतीं जाल्लीं आसा-तच. पूण ते भायर मुद्दम तुमकां जाणवीक करून दिवपाखातीर आमची मोगाची मागणी आमी हे चिटयेंत तुमचे मुखार दवरुंक सोदतां. ह्या म्हयन्या-नेमाळ्याचो अर्थीक भरिभार जायरातीं परसय पटयेकारांचे पटयेचेरूच आसप, अर्थीक घटसाण हाडपाचे मदरेन भोवच गरजेचो म्हणपाचें इतल्या वर्साच्या अणभवां उपरान्त आमकां दिसून आयलां. ते खातीर चडांत चड पटयेकार करपा फाटल्यान आमची शक्त आमी उभी करुंक सोदतां.

तुमचे लागीं आमची मागणी ही : तुमी तुमची वर्सुकी पटी रु. ३२-०० आमच्या पत्त्यार धाडून दिवन आमकां उपकारांत दवरचें. आनी जाता जाल्यार आनीक पटयेकार मेळोवन दिवपाच्या कामांत आमकां हातभार लावंचो.

तुमी ‘जागा’चे वाचक तशेंच ‘बरें चितपी’ जाल्ल्यानच ही मोगाची मागणी. राग आसचो न्हय.

तुमकां बरें मागून,

भोवच नमळायेन,

()
उजवाडावपी

- कोंकणीक साहित्य अकादेमीची मान्यताय मेळिल्ली आसुनय
- शिकपाचो विशय म्हूण तिका शाळा कॉलेजींनी सुवात मेळुनय
- राज्यभास म्हूण तिणें सरकारी मान्यताय जोडिल्ली आसुनय

जों मेरेन--

- आमी आमच्या भुरग्यांक शाळा कॉलेजींनी कोंकणी शिकोवंचे नात
- एकापरस अदीक दिसा नेमाळीं कोंकणींत काडचे नात
- सरकारालागीं चिटयां वेव्हार कोंकणींतल्यान करचे नात
- लिपयांच्यो वणटी मोडून एके लिपिच्या संवसारांत येवचे नात
- एक समाज, एक भास, एक लिपी, एक साहित्य ह्या हावेसान भाळून वचचे नात
- जळामळा शिंपडिल्ल्या कोंकणी भाशीक लोकांचो एक संघटीत आनी गुणी समाज वडोवंचे नात

जों मेरेन--

ह्या सगळ्या कामांखातीर इंग्लीश, मराठी, कानडी, मल्याळम भी भासांचोच आमकां आधार घेवंचो लागतलो

तों मेरेन--

कोंकणीवयलीं अरिश्टां सोंपलीं अशें म्हणूंक येवचें ना.

कोंकणीवयल्यो जापसालदारक्यो वाडल्यात, आदले परस खूब खूब....